

BAJAI HONPOLGÁR

Független Város- és környezetvédő lap

1992. június

III. évfolyam 6. (29) szám

Ára: 18,40

A TAVASZI NAGYVÍZ SZÉPÍT. A FELVÉTEL A SUGOVICÁRÓL KÉSZÜLT

A KÖRNYEZET VÉDELME ÜRES FRÁZIS VAGY LÉTKÉRDÉS?

A környezeti károkozás olyan bűncselekmény, melyben az elkövető és az áldozat egyaránt az ember. Ezt nevezik a magyar nyelvben egyszerűen öngyilkosságnak. A környezetre erőltetett emberi beavatkozások hatását az esetek többségében nem ismerjük, sőt, nem is törekszünk annak valós megismerésére. A környezeti károkat bekövetkezésük után regisztráljuk, értékeljük, jelentjük és statisztikákat készítünk, majd elfelejtjük, ha már nem szenzáció. Ugyan, kinek van arra pénze és ideje, hogy szisztematikus

folytatás a 2. oldalon

Folytatás az 1. oldalról

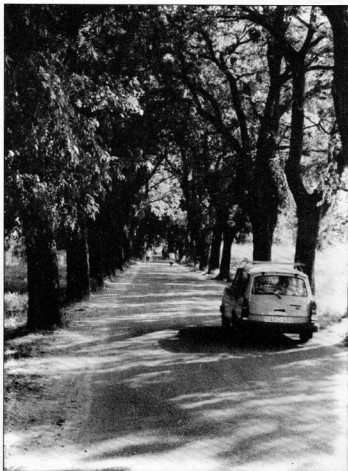
szakmai munkával a hatások ok-okozati összefüggéseit feltárja és hasznosítja a jövőben hasonló károk megelőzésében?

Egy biztos, hogy a környezetvédelmi hivatalos szervezeteknek nincsen. Energiákat teljesen leköti, hogy a sok esetben végrehajthatatlan, értelmetlen és teljesen elavult környezetvédelmi szabályozást betű szerint alkalmazzák, és várják a soron következő környezetszennyezés bekövetkezését.

A környezetvédelem jelenlegi jogi szabályozása hasonlít ahhoz az iskolához, ahol minden tanár jót akar, de azzal a rossz módszerrel, hogy a maga tantárgyának felsőbbrendűségét hirdeti, az egészről kiragadva oktatja és követeli meg a nebulótól. Elvéve tőle az összefüggések megértésének és az értelmes felnőtté válásnak lehetőségét. És mit tesz ilyen helyzetben a gazdálkodó és fogyasztó ember? Rövid távú céljai érdekében kihasználja, feléli lehetőségeit. El sem jut a tudatáig cselekedetének hosszú távú következménye, számára idegen az a gondolkodásmód, mely a hasznosságra és hatékonyságra épülő piaci szemlélet mellett a természeti környezet megőrző használatát és az emberi személyiség teljességének szolgálatát tekinti alapértéknek.

Ha az élet minden területén természetszerűen elterjedt embercentrikus nézőpontról elvonatkoztatunk, és a bioszféra teljes rendszerét figyelembe vevő szemlélettel vizsgáljuk a környezetvédelem kérdését, akkor megállapíthatjuk, hogy környezetbarát emberi tevékenység szinte nincsen. Amit környezetvédelmi tevékenységnek nevezünk, nem más, mint valamiféle emberi tevékenység korlátozása. Mindig találunk okot a természet kihasználására, az elmaradott országok az élelem biztosítása, a fejlődő országok a fejlettekhez való felzárkózás, a fejlett országok a szükséges luxus megteremtése ürügyén élik fel az emberiség jövőjét. Az emberi populáció és az emberi igények növekedése egy folyamatosan növekvő robbanóanyag-halmaznak tekinthető, csak idő kérdése, hogy mikor válik kezelhetlenné.

A természeti erőforrásokkal való pazarló bánásmód már ez ideig is óriási károkat okozott. A természetet valamennyi elemét csak értelmesen használni lehet, nem szabad felélni, rablógazdálkodást folytatni vele. Ha a természetből ma valamit elveszünk, mindig vegyük számításba annak jövőbeni következményeit. A természettel együttélési próbáink, ne akarjuk azt minden áron legyőzni, vagy újratemeteni sívár, egysíkú képmásunkra.

A VÁROS LEGSZEBB FASORA. A GALAGONYÁS

Ahhoz, hogy az ember és a természet viszonya ismét életbarát viszony legyen, be kell következni egy tudatváltozásnak, az eddigi szemlélet gyökeres módosulásának. Fel kell ismerni az önmérséklet szükségességét a mérlés és fogyasztás területén egyaránt. Természeti értékeinket ne csak gazdasági javaknak tekintsük, ne feledkezzünk el a természetnek a szellemet, a lelket tápláló szerepéről. Az embert testi, lelki, szellemi egységnek kell tekinteni, és a természethez, a világmindenséghez való viszonyát ennek megfelelően kell kezelni. Az ember tudatos, szabad önkorlátozása, a legnagyobb emberi szabadság megtalálása.

A szabad természet mindig megfogta, lelkében táplálta a gondolkodó embert, az alkotó művészt. Az ember és termé-

zet ideális kapcsolatát fogalmazta meg Petőfi Sándor „A Tisza” című versében:

*„Oh természet, oh dicső természet
Mely nyelv merne versenyezni véled?
Mily nagy vagy te!
mentül inkább hallgatsz,
Annál többet, annál szelbet mondasz.”*

Tanuljuk meg minél többet meglátni a természet nagyságát, megérteni hallgatását, és döbbenjünk rá arra, hogy környezetünk védelme nem divatos szólam, hanem mindannyiunk számára létkérdés.

Petry József
bajai honpolgár

NÉHÁNY VISSZAEMLEKEZÉS

Dr. Surányi István

II. rész

V.

A közellátás

Erről a kérdésről szó esett a 1945. május 12-én megtartott törvényhatósági bizottsági közgyűlésen előterjesztett jelentésben. (Ld. „eml. vál.” 312. oldal.) Annyit mégis hozzá kell fűznöm, hogy emlékezetem szerint a közellátási felügyelőség munkájával kapcsolatban semmiféle panasz hozzám nem érkezett. Ezt azért kell hangsúlyoznom, mert az akkori rendkívüli időkben ez az intézmény volt kiteve a legtöbb kísértésnek, megkörtövényezésnek, a korrupció buktatóinak. Ugyanakkor ez az intézmény dacolt szükségszerűen a legtöbb és a legnagyobb akadályokkal.

Nagyobb nehézségekkel találta magát szemben, mint akár a közmunkahivatal, akár az elszállásolási hivatal, de – mint-hogy arról volt szó, hogy a lakosságból senki se haljon éhen – a munkája a legfontosabb volt.

Éppen ezért már akkor, amikor polgármesteri tisztemben először szóltam a város hivatalaihoz és tisztviselőihez, a legrelyésebben az ő puritán munkájukat követeltem. A közellátási felügyelő – akit nem ismertem, de hivatalom ideje alatt megbecsültem – (sajnos a nevét már nem tudom) – megkérdezte tőlem, hogy valami konkrét eset volt-e az alapja érélyes szavaimnak. A valóságnak megfelelően azt válaszoltam, hogy semmi konkrét esetet nem tudok, és a múltra nézve ilyen eset után nem is kívánok nyomozni. A jövőben erősen ráfigyelek a felügyelőség munkájára, és ha valaki ezeket a mostani nehézségeket üzletelésre, meggazdagodásra, harcoslásra akarná felhasználni, ha bármiféle legcsékélyebb korrupciót észlelek, akkor a rendkívüli időknek megfelelő szigorral és eszközökkel fogok eljárni.

Úgy érzem, hogy nem ez a fenyegetés, hanem a közellátásban részt vett személyek lelkiismeretessége, becsületessége, puritánsága volt az alapja a tisztességes munkájuknak.

VI.

Városi Tanács, Nemzeti Bizottság, Igazoló bizottságok

Ezeknek a szervezeteknek a működése az üléseikről készített jegyzőkönyvekkel megfelelőképpen dokumentálva van. A

Városi Tanács jegyzőkönyvei, amint ez az „eml. vál.” megfelelő adataiból kitűnik, a polgármesteri irattárban vannak. A Nemzeti Bizottságnak külön irodája és külön irattára volt. Az Igazoló Bizottság jegyzőkönyvei hol vannak, azt nem tudom. Memérem azonban, hogy a megyei irattárban Kecskeméten ezek is megtalálhatók.

Mi volt a feladata és hatásköre a Nemzeti Bizottságnak és az Igazoló Bizottságnak, azt az ide vonatkozó rendeletek világosan tartalmazzák. A Nemzeti Bizottságról emlékeztem szerint a 14/1945. M. E. sz. rendelet rendelkezik.

Egyedül a Városi Tanács hatásköre nem világos, ez az intézmény ex-lex állapotok között szinte spontán jött létre. Volt-e szükség erre, volt-e valóságos hatalma? A városvezető enélkül is ugyanolyan jól vagy rosszul láthatta volna-e el feladatát, hiba esetén ki lett volna felelős, a városvezető személyesen, vagy a Városi Tanács kollektíve? Ezek mind olyan kérdések, amelyekre választ adni nem tudok. Azt gondolom, hogy a hatalom és a felelősség egyedül a városvezető személyben valósult meg. Viszont neki talán tömegbizáist jelentett, hogy a Városi Tanács ott volt a háta mögött.

A Nemzeti Bizottság tekintetében már egyértelműbb volt a helyzet. A rendelet kifejezetten kimondta, hogy a Nemzeti Bizottság ne szőljon bele a közigazgatásba. Ezt betartotta-e a bajai Nemzeti Bizottság, vagy nem, az a jegyzőkönyveivel megállapítható.

Polgármesteri tisztemben én azon az állásponton voltam, hogy a törvénynél fogva minden felelősség reám hárul, azt tehát, hogy mit tegyek, mit ne, és hogyan tegyem, egyedül nekem lehet és kell eldöntennem. Törvényes felelősség nélkül működő testület döntését ennek folytán magamra nézve kötelezőnek el nem ismerhetem, ezeket legfeljebb tanácsként mérlelgethetem.

Mind ezek ellenére sem a Városi Tanács és Dr. Takács Endre között, sem a Nemzeti Bizottság és én között törsre nem került a dolog, a többször felmerülő kontrapozíciók ellenére sem. Tudomásul vette mindenki, hogy a helyzet úgy is elég nehézséget okoz mindenkinek, így kölcsönösen nem nehezítettük egymás munkáját az ellentétek sarkításával, élesítésével.

Az Igazoló Bizottságok munkájába nem volt beleszólásom. Nem is sokat tudok ezekről. Ha megvannak valahol a jegyzőkönyvek, azok bizonyosan kellően dokumentálják a végzett munkát.

VII.

Polgármesteri iratok. Tolmácsok

A korábbi városi közigazgatás rendje nem ismerte a polgármesteri iratkezelést.

A polgármesteri iratok is a főjegyzői bürokratikus csatornákon végeztek kacskaringós útjukat. Sok egyéb, jól bevált újításai és szervezési mellett a polgár-

folytatás a 4. oldalon

folytatás a 3. oldalról

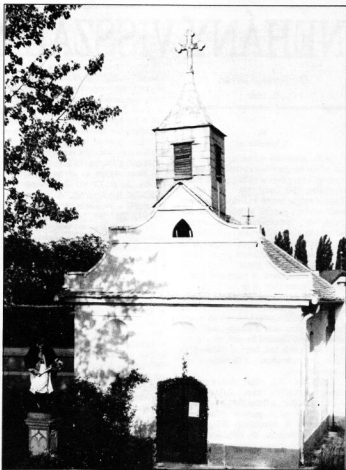
mesteri irattartat is Dr. Takács Endre létesítette. Én ezt továbbra is fenntartottam.

Amikor a nyugatról visszatért régi tisztviselők az igazolási eljárás után újból hivatalba léptek, a főjegyzői hivatal egyik régi embere, Nagy Lajos (Dandi) nyomban reklamálta nálam a polgármesteri iratkezelés megszüntetését. Ezt a kívánságát természetesen elutasítottam, és rámutattam, hogy a régi bürokratikus ügykezelés békés viszonyok között is sok kárt okoz. Ezekben a gyors és azonnali intézkedést megkövetelő időkben semmiképpen sem alkalmazhatók. Nálam mindennek naprakésznek kellett lennie. Minden ügyben azonnal intézkedtem, azt azonnal sokszorosították és még ugyanazon a napon expedálták.

Ma is a gazdasági élet elleni felháborító merényletnek tartom azt a későbbiekben hozott és ma is még érvényben lévő rendelkezést, mely az ügyek elintézésére harminc napi határidőt ad. Ha a szívverést, a lélegzés ritmusát ilyen arányban lassítanák le, az haldoklásra, halálra vezetne. Így járt nálunk a gazdasági élet is, amikor ilyen haldoklásra, halálra vezető lassú ritmusra állítottuk át az ügykezelést. Látszik ez az egész vonalon, a gazdasági életben éppúgy, mint az élet más jelenségeiben. Ezzel nemcsak az élet vált haldoklóvá, hanem – megfelelő élénk munkaritmussal hiányában – a munkamorál is szétesett. Nemcsak a biológiai folyamatokban, hanem a zenében, hanem a munkában is létfonosságú a megfelelő ritmus. Ahogy a zene is nyögéssé, vinnyogássá válik, amikor a gramofon korongjának a forgása lelassul, úgy málik szét minden munkacredmény, ha a munka ritmusát szinte a ritmustalanságig lelassítjuk.

A polgármesteri ügykezelésben tehát minden irat az ügy keletkezésének napján elintéztést nyert és kiadásra került. A lehetőség szerint így történt ez azokkal az iratokkal, amelyek valamelyik orosz parancsnoksághoz voltak címezve, amelyeket tehát még ugyanazon a napon orosz nyelvre is le kellett fordítani. Itt is csak akkor húzódnak át az expedálás a másik napra, ha a fordításhoz a megfelelő tolmácsot nem lehetett nyomban előkeríteni.

Egyrészt ugyanis a város által alkalmazott sok orosz tolmács között csak Herr György, Herr Györgyné, Udvardi Lázár és Szepes József tudott az orosz cirill írással írni és olvasni. Másrészt éppen ezeket a jó tolmácsokat vették el a legtöbbször az egyes orosz alakulatok. Szepes Józsefet emiatt sokszor napokig, hetekig nem lehetett előkeríteni. Az iratok fordítását a legtöbbször Herr Györgyné végezte. Igen intelligens, teljesen magyarra vált orosz asszony volt. Ezt a munkáját alaposan és gyorsan végezte. Bár sokszor vittem magammal az orosz városparancsnokságra is, de a volt saját fajtájától való féltelme miatt sokszor

A SZENTJÁNOSI TEMPLOM

olyan körülményben fordította a parancsnok előtt az igényeimet, hogy emiatt nem tudtam eredményt elérni. Ezért a komolyabb ügyekben kénytelen voltam őt mellőzni. A hivatalomban lévő állandó tolmács orosz nyelvtudásáról nem volt jó véleményem: sokszor kellett gyenge bunyevác nyelvi tudomány segítségül elővenni, hogy dűlőre vergődjünk. Idővel így annyira vittem, hogy az egyszerűbb megbeszéléseken a tolmácsom nélkül is elboldogultam. Ha pedig komolyabb tárgyalásról volt szó, tolmácsomat valahova elküldtem, és előkeríttem valakit a jobb tolmácsok közül.

VIII.

Az oroszok

A háború megváltoztatja az életviszonyokat, megváltoztatja az embereket is. Ennek tudomásulvétele mellett is több

meglepetést okozott az oroszokkal való megismerkedés. Általában kiismerhetetlenek voltak. A logikájuk is különböző volt a mi normáinktól. Az ígéretnek, a kimondott szónak, az adott szónak semmi köze nem volt a valósághoz. Vitatkozni nem nagyon lehetett velük, két ellentétes oknál fogva: vagy igazat adtak és megígérték a kérés teljesítését – ez volt a gyakoribb –, vagy hatalmi szóval intézték el a kérdést, vagy éppen hatalmi hallgatással.

Néhány példa erre is, arra is és másra is:

Egy birtokukba vett sórártár megnyitását a városparancsnok a többszöri sürgetések során többször is mindenkor megígerte. Végül azzal zárta le az ügyet, hogy személyesen akarta megnyitni nekünk, de az őt is elkergette. Így nem tehet semmit.

Megjajtszották azt is, hogy várták a kérdésünket, és szemrehányást tettek, hogy

miért csak ilyen későn terjesztjük elő igényünket. Muszienko századosnak, aki a mezőgazdasági ügyek intézője volt és a Somogyi szeszgyárban székelt, egy hosszú listát adtunk át, mely a tavaszi munkák megkezdéséhez szükséges gépeket, üzemanyagot, vetőmagot stb. tartalmazta. Nem sokallta, sőt kijelentette, hogy már régóta vár minket ezzel az igényünkkel. Hanyagsággal vádolt azért, hogy csak most jövünk. Mindent megígért. Amit kaptunk, az mindössze száz ökör volt, amit a püspökpusztai gazdaságtól vett el. Amikor pedig ezek után újból elmentünk sürgetni a többi, csak azt a tanácsot adta, hogy a parasztok fogják az eke elé a teheneiket. Arra a kérdésünkre, hogy akkor meg honnan kapják a tejet az orosz kórházak és egyéb intézmények, egyszerűen nem válaszolt.

Egyidőben megakadtak a búzabeszerezések, már a napi kenyérről való ellátás is veszélybe került. Kértem a városparancsnokot, hogy a városban általuk sok lefoglalt, tele búzarakár egyikét legalább bocsássa vissza a város lakossága részére. A válasz az volt, hogy ezeket a szovjet hadsereg még a fegyverszüneti szerződés megkötése előtt (ha jól emlékszem, 1945. január 22-c) hadizsákmányként vette birtokba, ezért erre nekünk semmi jogunk már nincsen. Ez az érvelés jogilag nem állt meg, mert hadizsákmány csak az állam tulajdona lehetett, a lefoglalt gabonakészletek pedig vagy szövetkezeti, vagy magántulajdonban voltak. Persze az oroszok a saját berendezésükre gondolva, mindent állami tulajdonnak kívántak tekinteni. Hozzáfűzte még a parancsnok, hogy van elég módos gazda a városban, ezektől rekvirálással biztosítsuk a lakosság ellátását. Ráműtattam arra, hogy éppen a városparancsnokság 1. számú napi-parancsa értelmében továbbra is a magyar törvények az irányadók. Ezek szerint pedig a nem állami tulajdonban lévő gabonát sem volt módjukban hadizsákmányként tekinteni, másrészt nekem magántulajdonból gabonát szerezni csakis vétellel – és nem rekvirálással – van jogom.

Mint ahogy hajthatatlan maradt, elmentem a Szövetséges Ellenőrző Bizottsághoz. Ez itt Baján tisztára orosz intézmény volt. A nevén kívül semmi nem mutatott arra, hogy a többi szövetséges állam bármelyikének is ennél a szervnél szava volna. Petrovski ezredes, a Bizottság parancsnoka pedig egy bosszúrából dolgozott és döntött a városparancsnokkal. Kérésemre szóról szóra ugyanazt mondotta, még a jómódú gazdáktól való rekvirálást is ugyanazon szavakkal ajánlotta. Én is ugyanazt válaszoltam, és még azzal próbáltam hatni rá, hogy feltettm a kérdést, mi lesz, ha a lakoságnak még kenyeret sem tudunk adni. Az eredmény is az lett, ami a városparancsnoknál.

A közellátási felügyelőség ezúttal még

VARGA GYÖRGY MESTERHORGÁSZ KÉSZÜL A VERSENYRE

át tudta valahogy hidalni a nehézségeket, a közeli napokban pedig felderített egy olyan raktárt, melyet a szovjet katonaság nem vett birtokba. Ebből gyorsan elkezdték a szállítást a vaskúti malomba.

A bajai malmok ugyanis mind az oroszoknak dolgoztak. Egyedül a vaskúti malmot sikerült a város lakossága javára működtetni.

Szerencsére az oroszok csak némi késéssel figyeltek fel a hivatkozott raktárból való szállításunkra, de amikor ezt észlelték, azonnal elkergettek az embereinket, és ezt a raktárt is birtokba vették, és elérte őrt állítottak.

Siettem azonnal a városparancsnokhoz, és a saját korábbi szavaival érveltem előtte. A fegyverszüneti szerződés megkötése után már nincs jogukban hadizsákmányt szerezni, azonnal adják vissza nekünk a tőlünk most elvett raktárt, és annak készletét. A válasz kurta volt: Nem adják vissza, indokolás nincs.

Elmentem az Ellenőrző bizottsághoz is. A válasz ugyanaz. Még csak magyarázkodás sincs. Minek magyarázkodni annak, akinek hatalma van. Nem adták vissza ezt a gabonamennyiséget sem.

Két olyan esetem is volt, amikor nemcsak megtagadták a kérést, hanem meg is fenyegettek.

Sokszor fordultam a hozzátartozók kívánságára a városparancsnokságra, a GPU által letartóztatott személy szabadon bocsátása érdekében. Volt, hogy elengedték az illetőt, volt, hogy nem. De abban nem vagyok biztos, hogy az elengedés az én közreműködésem eredménye volt-e. Véleményem szerint az ilyen letartóztatások a legtöbbször csak az elrettentést célozták. Egy ízben egy Riskó nevű sörgyáros feleségének a kérésére fordultam a város-

parancsnoksághoz, ahol a helyettesével, Pomagajbo őrnaggyal tárgyaltam. Nevezett szemben a rideg modorú, zárkózott parancsnokkal, Nyeropkov ezredessel, igen szívélyes, kellemes ember volt. Ezúttal azonban fagyos szavakkal fordult hozzám, és kilitásba helyezte, hogy magam is oda kerülhetek, ahol Riskó van, ha az ő érdekében eljárjak. Hogy nevezett mikor bocsátották szabadon, pontosan nem tudom, de nemskóra ennek ellenére otthon volt. Szabadon bocsátásában azonban részem nem volt.

A másik fenyegetést Hodov nevű orosz őrnagytól kaptam, aki az ipari ügyekkel foglalkozott, és merev, agresszív ember volt. Sziebert Róbert barátom mesélte, hogy Hodov az egyik kistermelt beosztott tisztját a szeme láttára emelte át a függőfolyosó vaskorlátja elé, és így fenyegette azt az udvar kövezetére való ledobással. Velem ugyan nem tette ezt, de hangsúlyozta, hogy ő „Cseka” ember, és nem fogja megtorlatlanul hagyni magatartásomat.

Nem tudom, miért használta a „Cseka” szót, mely a szovjet politikai rendőrség első elnevezése volt. 1922 után már GPU („gépeú”), 1934-től már NKVD („enkávéde”), 1943-tól NKGB („enkávéde”), 1946-tól MGB („emgébé”) volt az elnevezés, 1953-tól pedig KGB („káigébé”) néven szerepel. (Ld. Szász Béla: Minden kényszer nélkül, 365. oldal.)

Konfliktusunk előzménye az volt, hogy Hodov egy listát nyújtott be a rendőrségnek arról, hogy milyen bűnörököt szedjenek össze a magánlakásokból és bocsássanak a rendelkezésére. A háború ekkor Nyugaton még folyt, de mi nem-

csak a fegyverszüneti szerződés megkötésén voltunk túl, hanem – ha nem is éppen teljesen – a békés viszonyok felé kezdtünk rázódni. Már nem voltak lakatlanul elhagyott lakások. A békés otthonokból való ilyen bűtorelármolás már népszerűtlenné, sőt felháborítóan mutatkozott volna. A rendőrség ezért nem akarta vállalni, és a maga részéről azt tartotta a legcélszerűbbnek, hogy a megkezesést hozzám küldi át.

En ezt magamhoz vettem, és személyesen visszavittem Hodov őrnagynak, és ismét, ezúttal is hivatkoztam az 1. számú napiparancsra. Hodov iszonyú dühbe jött, és indulatosan kiabálta a már említett kifejezést. Én igyekeztem mielőbb távozni, hogy ne legyen alkalom utónyomban tettelegesen igazolni cseka-ember voltát. Nem volt több dolgom vele, de ha ritkán találkozunk, nem mutatott ellenszenvet.

Egyébként az volt a benyomásom, hogy a városparancsnokság elég következetesen vigyázott a város vezetőjének személyére, a különböző orosz alakulatokkal szemben is. Örültek annak, hogy van kivel tárgyalni, van kivel utasításait végrehajtani. Még a legbizalmatlanabb Nyerokov ezredes is a maga módján bizalommal volt mind dr. Takács Endre személyével, mind az én személyemmel kapcsolatban.

Dr. Takács Endre idejében többször változott a városparancsnok személye, de az én szolgálati időm alatt elejétől végig Nyerokov töltötte be ezt a tiszteket. Véleményem szerint a városparancsnokok közül ő volt a legnehezebb tárgyalófél. Bakafantós katoná, zárkózott, kedélytelen, gyanakvó ember volt. Íróasztalának felső lapja tükör volt. Úgy nézett ebbe, hogy lehajtott fejjel is láthassa a vele tárgyaló fél arcát. Hűvös mondatokban, torokhangon beszélt.

Őrültem, ha inkább helyettesével, Pomagajbo őrnaggyal tárgyalhattam, de inkább az egyszerű, sablonos ügyeket intézhette. Komolyabb ügyekben csak Nyerokov távollétében intézkedtem.

Az oroszokkal szemben többször felhozott és e feljegyzéseimben is már ismételtelen emlegetett 1. számú napiparancsral kapcsolatban itt kell megjegyeznem, hogy az „erm. vál.” 102. oldalán található, Csávoly községben kihirdetett 1. számú napiparancs szövege nem azonos a Baján kihirdetett ugyanezen számú napiparancsral, mert a náluk kihirdetett egészen bizonyosan tartalmazza a magyar törvények érvényességének a fenntartását.

Érthetőleglen tartottam, és akkoriban nem is hittem el, hogy az oroszok csak létszám szerint veszik számba a foglyokat. Nevük, egyéniségük, személyiségük nincsen. Hogy állapítják meg, hogy ki szökött meg, kit kell keresni, kit kell visszahozni? Ez nem érdekelte őket; a

AZ IDEI JÁNOSKA ERESZTÉSEN FELLÉPETT A BLOCKFLÓTE EGYÜTTES IS

létszámot ki lehet egészíteni azzal, hogy a városban átmenetben egy békés polgárt belevágnak a fogolymentbe. Ezt tették dr. Czompó József bajai járásbíróval is, akiről aztán többet nem hallott a családja. És ezt tették azokkal a közmunkán lévő személyekkel, akiket az ugyanabban az erdőben dolgozó foglyok közé kényszerítettek megszökött foglyok pótlására.

Nem akartam hitelt adni ezeknek a híreknek, ezért írásban – talán kétszer-háromszor is – felkértem a fogolytábor parancsnokát – majd ezt a kérésemet, amikor a parancsnok nálam járt, szóban is megismételtem –, hogy a fogolytáborban történt elhalálozásokról – a név és a személyi adatok közlése mellett – mindig értesítsen engem, hogy a halálózást a halott anyakönyvbe bevezethessük.

Soha választ nem kaptam, halálról szóló értesítés sem érkezett. A szóbeli beszélgetés során pedig egyszerűen más témára tért.

Nem emlékszem már pontosan, hogy még dr. Takács Endre hivatalban léte alatt, vagy már az én időmben volt-e a nagy tifuzjárvány a fogolytáborban. Tény, hogy ezt követően a fogolytábor parancsnoka, amikor egyéb ügyekben nálam járt, többször is felkért, hogy személyesen látogassak ki, és állapítsam meg, hogy milyen higiénikus, tiszta ott minden. Sajnos, erre nem tudtam időt szakítani, de nem is volt rá szükség, mert Puskás Mihály gyakran járt ott, ő tartotta velük a kapcsolatot, és mindezt igazolta előttem. Bizonyosan a járvány tanulságaként került sor a kínos tisztaság létrehozására és a higiénikus állapotok szigorú fenntartására.

Hogy mikor szűnt meg a fogolytábor,

arra nem emlékszem. Amikor polgármesteri megbízatásom megszűnt, akkor még minden bizalommal megvolt. A megszüntése utáni Mindenszentek ünnepén – tehát 1945. november 1-jén, vagy esetleg 1946. november 1-jén – Vértés Hónor Ferenc-rendi plébános beszentelte sírhelyként azokat a helyeket, ahol a holttestek a tábor területén a föld, vagy a gyeplatt nyugodtak. Én is jelen voltam, és ott voltak néhányan azok közül, akik annak idején robotos fuvarosként a tömeges elhalálozásokkor a halottakat az Erzsébet királyné utca és Róka utca sarkán lévő Müller-féle házban volt foglyokórházból ideszállították. Ők jeltették meg, hogy hol történt az elföldelésük. Két-három, esetleg négy ilyen helyet jeleztek a tábor területén. E robotos fuvarosok közül egnek a nevére emlékszem csupán: id. Gyurkúty (Pérka) Lajos. Ma is él, a Szent Antal utca 87. szám alatt lakik.

Vagy ő, vagy egy másik társam mondatára el, hogy egy hosszú, kb. 2-3 m mély és kb. ugyanilyen széles gödörbe, egymás mellé tették sorban a holttesteket, majd több sorban ugyanígy helyezték el fölűk a többieket. Ezek után tovább szélesítették a gödört, és ennek földjét hányták a holttestekre. Majd ezt a műveletet a további szélesítéssel, ássással, takarással folytatták. A későbbi évek során a város exhumálta az így ott eltemetetteket – vagy legalább azoknak egy meglátalt részét –, és 1029 ismeretlen holttestet tettek közös sírba a Vaskúti út túlsó oldalán létesített, emlékoszloppal megjelölt helyen. Ezen áthelyezés után a halottak napján tartott sírszelenlések már ezen az új emlékhelyen történtek.

Az ilyen név nélküli eltemetés is arra

mutat, hogy a bajai fogolytáborban a foglyok nem voltak név szerint, személy szerint nyilvántartva.

Bár hivatalosan ekkor még NKGB („enkájbé”) volt a hivatalos neve a szovjet politikai rendőrségnek, mi a Baján működő ilyen katonai szervezetek általában továbbra is GPU-nak („gépünak”) hívták. Ezekből egyszerre több is működött a városban, feltehetően egymástól függetlenül. Nem emlékszem, hogy ezek bármelyikének parancsnoka járt volna nálam, de az egyikkel mégis kapcsolatba kerültem, a következőképpen:

Egy tavaszi délután hivatali helyiségemből a Kis-pándúr- (jelenleg Petőfi-) szigetre indultam, hogy egy rövid átadási ünnepség és megnyitó beszéd keretében átadjam az ott kimért parcellákat használatra az erre részleltéknek, konyhakertként való művelés és hasznosítás céljára. Úgy látszik, valaki már megmondta nekik, hogy én vagyok az, akit keresnek, mert a kapuban két úr megállított engem, bemutatkoztak, és azt mondták, hogy velem együtt szeretnének a GPU parancsnokságára elmenni. Az egyik neve Nagy Ferenc volt, a későbbi elnökünk, a másik Pécs város és Baranya megye akkori főispánja. Sajnos, a nevét már elfelejtettem, csak arra emlékszem, hogy a későbbi beszéltetés során kiderült, hogy első világháborús fogolyként lépett a kommunista pártba, és felesége orosz asszony volt, 1944-ig Pécssett tanárként dolgozott.

Közöltem, hogy nekem most pontos időre kell a szigetre mennem, de még felkísérem őket a szobámba, és adok melléjük tolmácsot, akivel elmehetnek a GPU-hoz. A főispán mosolygóra mondta, hogy tolmácsra nincs szükségük, ellenben hozzáim ragaszkodnak, ezért megvárnak, amíg a szigeten végzek. Felajánlottam, hogy hivatali szobámban várakozzanak, de azt mondták, inkább körülnéznek egy kicsit a városban. Így megbeszéltük, hogy egy óra múlva itt a városháza kapujában találkozunk.

Visszatérésem után együtt indultunk a DÁV épületébe, ahol akkor a GPU-parancsnokság székel. Ütközben elmondták, hogy egy Schneider nevű szigetvári malomtulajdonos 1944 tavaszán kimentette Nagy Ferencet a németek kezéből. Most pedig a GPU Schneidert letartóztatja. Nagy Ferenc kötelességének tartja, hogy kiszabadítása érdekében eljárjon.

A GPU-parancsnok igen szívélyesen fogadott minket. Tölem többször elnézést kért, hogy ideérkezésekor nem tette tiszteletét nálam. A főispánnal kölcsönösen elkedélyeskedtek, vele és Nagy Ferencel egy iratot íratott alá, melyben felelősséget vállaltak Schneiderért. Schneider rövidesen már szabad emberként ott ül közöttünk. Leolvasták előtte és visszaadták neki a tőle elvett pénzt. Persze, bocsánatot kérve, hogy az elvett hivatalos magyar pénz helyett a szovjet által gyártott

és behozott bankjegyeket adták. Kiadták a tőle elvett ingóságokat is, de Schneider kijelentette, hogy volt még egy kis borjúbőr bőrdíj is. Ez a közlés kis zavart okozott, de végül is egy igen elegánsan öltözött szép nő – aki már biztosan beleszámolta a saját dolgait – behozta és undorral Schneider lába elé a földre dobta. Schneider megpróbált még egy bicskát is reklamálni, de a főispán ezt már nem fordította le, hanem azt mondta neki: „Hagyj abba már, mert különben itt hagyunk.”

Végül is Schneiderrel együtt távoztunk, kedélyes és barátságos búcsúzkodás után, melynek során a parancsnok újabb ígéretet tett meglátogatásomra, ami persze sohasem valósult meg. Nagy Ferencék az éjszakai utak bizonytalanságára és veszélyeire tekintettel már nem indulhattak útnak. Ezért őt a távollévő főispán szobájában helyeztem el éjszákra. Schneider inkább valami más helyen akart maradni, mert tele volt tetűvel, ezért őt is és gépkocsivezetőjüket is az elszállásoló gondjaira bízam. A főispánt pedig meghívtam lakásunkra.

Másnap reggel ketten mentünk a többiekkel való találkozás céljából a városházára. Ütközben megkért, hogy László Vince bajai gimnáziumi igazgatónak továbbítsam Kühn Szaniszló pécsi ciszter igazgatónak általa küldött üdvözlét, majd megjegyezte, hogy a GPU Schneiderek pontosan a felét adta vissza annak az összegnek, amit tőle elvettek. Hogy a másik fele a szovjet katonai kincstáré maradt-e, vagy hova került, azon nem töprengtünk.

Az oroszok nálunk is az otthoni saját berendezkedésük kategóriáiban gondolkodtak. Ha valamelyik parancsnok nem

zabrálni, hanem szabályosan akart hozzájutni valamihez, akkor nem ment a nyitva lévő üzletet valamelyikébe, hogy ott megvásárolja, hanem a polgármestertől kért kiutalást. A legkisebb apróságok – egy villanykörte, egy konnektor vagy kapcsoló, néhány méter vászon stb – kiutalása végéig hozzáim jöttek. Én igyekeztem meggyőzni őket, hogy egyenesen menjenek a megfelelő boltba, ha ott van raktáron, csak ki kell fizetni az árát, és megkaphatják. Az esetek legnagyobb részében ezt nem hitték el nekem, nem tárogattak. Így ilyenkor csak úgy tudtam megszabadulni tőlük, hogy egy olyan értelmű írást adtam nekik, mely szerint bármely üzlet, amely bizonyos áruval rendelkezik, árának kifizetése ellenében adja ezt ki a megjelölt parancsnok részére. Az ilyen teljesen felesleges eljárások munkaidőm igen tekintélyes részét igénybe vették.

De – ha nem is sűrűn – előfordult az is, hogy az éjszaka folyamán a városunkba érkezett valamely alakulat részére kijelölt szálláshelyen egy villanyégő vagy más apróság hiányzott, vagy éppen az elszállásolás dolgában nem akart az arra illetékes ügyeletessel tárgyalni, az illetővel hozzáim kísértette el magát, és nekem kellett az éjszaka közepén a városházára bemenni intézkedni. En magam kívántam, hogy az ilyen követelést ne utasítsák vissza, mert nem lehetett előre tudni, milyen indulatú a parancsnok, nem fog-e lőni, vagy más erőszakhoz folyamodni. Amit lehetett teljesíteni, azt én sem tagadtam meg soha, pedig én védettebb voltam, mint az elszállásolási hivatal ügyelete.

folytatás a 8. oldalon

folytatás a 7. oldalról

Ilyen esetekben a kijárási tilalom ellenére nem okozott gondot az éjszakai közlekedés, mert az orosz tiszti kíséretében mentem. Visszafelé már bonyolultabb volt a dolog, de bizonyos idő múltán már megtaláltam a közlekedés módját, amely mellett legfeljebb a járórral való találkozás okozott volna gondot. Járórral azonban soha nem találkoztam. Első ízben az éppen nálunk lakó orosz tiszttel kísérettem el magamat, és ekkor azt hittem, hogy megtaláltam az éjszakai közlekedés kulcsát. Amikor ugyanis az egyik ház előtt álló őr megállított, a tiszttel azt mondta: „svojih, svojih”. Ez kb. annyit jelent, hogy az őrnök közéjük tartozóval van dolga. Az őr felszólítását nem értem, de zseblámpával a tiszttel megvilágította az arcát. Első gondolatom az volt, hogy a továbbiakban én is majd egyedül is ugyanezt fogom mondani és csinálni. De aztán arra eszméltem, hogy a háborúban minden kis félrevezetést nyugodtan agyonlővéssel torolhatnak meg, így inkább leletem erről a tervről, és elklínálgattam a magasabb rangú tisztek vagy parancsnokságok által a házak előtt álló őrokkal. Hamarosan rájöttem azonban arra, hogy ezek kizárólag csak a házak előtt járdán akadékoskodnak, így ettől kezdve mindenkor végig a legbiztonságosabban a kocsiút közepén közlekedtem. Itt soha senki nem állított meg.

Nem nagyon akarták figyelembe venni az oroszok a mi hivatali hatáskörünket sem. Dr. Takács Endre 1945. február 5-ig nemcsak a városnak, hanem az egész megyének a vezetője volt. Én azonban csak a város élén álltam, a megyének Barcsay Iván volt az alispánja. Ennek ellenére sűrűn jöttem hozzá a különböző községekkel kapcsolatos dolgaikkal is.

A 600/1945. M. E. sz. rendelet szerinti földosztás jogszabályi szerinti is a városi, a megyei, a községi közigazgatás kizárásával nyert lebonyolítást. Nem tudom pontosan, mikor hozták le ezt a rendeletet repülőgépén Bajára, de a lehozott szövegben a rendeletnek száma még nem volt. Rá egy vagy két hétre már jelentkezett nálam egy orosz tiszttel, és erőlyesen követelte tőlem annak közlését, hogy én hány községi jegyzőt függesztettem fel állásából, és hány ellen indítottam büntető eljárást a földreform szabotálása miatt. Nagyon fel volt habordva, amikor közeltem vele, hogy én semmi ilyent nem tettem, mert egyrészt a közigazgatásnak ebben semmiféle hivatali feladata nincsen, tehát azt nem is szabotálhatja, másrészt a községek nem tartoznak hozzá, mert csak a város polgármestere vagyok. Elégedetlenül távozott.

A város összes írógépein kívül az összes rádiót is összegyűjtötték, és a városháza egyik helyiségében helyezték el. Az írógépeket még 1945 elején visszaadták. A rádiók pedig úgy kerültek az egyes lakásokba, hogy az ott lakó orosz tisztek a városházáról kivettek egy-egy általuk választott példányt, azt a lakásokra vitték, ahol azt a háziak is használhatták. Ha a tiszttel továbbment, a rádió a lakásban maradt. Ennek folytán 1945 tavaszára már majdnem minden lakásban volt rádió. Persze, leg többször nem az, amit elvitték.

E rádiókból értesült a város minden lakója 1945. május 9-én a háború befejezéséről, a fegyverszüneti szerződés megkötéséről. Az oroszok részéről azonban fagyos csend volt, semmi üjjongás, semmi ünneplés. Nem értették a dolgot, ezért dr. Bánhidny Ferenczel, a Nemzeti Bizottság elnökével felmentem a városparancsnokságra, ahol csak Pomagajó helyettes találók. Kijelentettük, hogy szeretnénk ünneplést rendezni a háború befejezésének öröme. Pomagajó lehűtött minket. „Moszkva még nem nyilatkozott” – mondta. Ismertük már és szenvedtük az orosz diktatúrát, mégis megdöbbenünk. Ha állok a zuhógó estóban és bőrig ázom, az eső számonkéri mégsem esik addig, amíg Moszkva ki nem mondja, hogy esik. Ez aztán az igazi orosz fegyelem!

Amikor – azt hiszem egy napi késéssel – Moszkva nyilatkozott, akkor kitört az öröm, a vidámság, a levegőbe lövöldözés az orosz katonák között.

A valóságunk valószínű hallgatása, a realitásnak el nem ismerése és negligálása tekintetében hadd mondjak el még két példát:

Városunkban a telefonkapcsolás akkorigiban a központ úján történt. Ezért a központ női dolgozóinak meg kellett tanulniuk oroszul, az oroszok telefonszámait, valamint a központ szokásos közléseit. Ha a hívott szám nem jelentkezett, azt mondták az orosz hívónak: „Nye odvicsáju”. Jelenlétben a városparancsnok kért egy telefonállomást, ahol azonban nem vették fel a kagylót, így a központ bizonyára a fenti orosz kifejezést mondta be a parancsnok ugyanis elvörösödött és ezt kiabálta: „Kak nye odvicsáju, Davaj szicszasz...” – és mondta a számot újból. Egyéb kiabálását nem értem, de valószínűleg a központ sem. Viszont kikapcsolhatta magát, mert a parancsnok tovább dühöngött a süket telefonba.

A másik eset ugyan kívül esik azon az időszakon, amelyre visszaemlékezéseimet irányítottam, mégis szorosan ebbe a témába tartozik, és minthogy szerintem egyedülálló a békés hajózás történetében, mégis meg kell említenem.

Ez az eset 1945 vagy 1946 nyarán történt, és velem együtt a Dunát járó és jól ismerő szentjánosiak egy csoportja felhaborodott feszültséggel nézte végig.

Amikor 1944 szeptemberében a bajai Duna-hidat lebombázták, annak egy íve még a helyén maradt, így ez az ív alatt a hajózás nem volt akadályozva. Persze, két hajó itt egymás mellett nem fért el. Az oroszoknak Bajára való bejövetelét utáni napokban ezen a helyen egy több hajóból álló, teher szállító magyar konvoj még fel tudott hajózni északi irányba, ezért az oroszok – saját későbbi érdekeiket figyelmen kívül hagyva – ezt a még érvet ívt a Dunába robbantatták. Amikor később rájöttek, hogy így ők maguk is akadályozva vannak a hajózásban, két pillér közötti részt a roncsoktól megtisztították, így ezen a szűk úton a hajózást biztosították.

Abban az időben még nem volt tolóhajó, csak vonták (vontatóhajó és a vontatott uszályok együttvéve) közlekedtek. Délről jött egy szovjet vonat, északra pedig egy román vonat. Mindenki látta, és a két kapitány is észlelhette, hogy ha folytatják útjukat, éppen a hídnál találkoznak, ahol pedig ez katasztrófát fog jelenteni, önmagukat is, a hidat is megromlálgják. Nem kell hajózási szakértelem lenni annak megállapításához, hogy csak a délről jövő szovjet hajónak lehet és kell megállnia, mert az északra jövő román hajó csak rendezással állhat meg, különben a víz sodra nekiütözközteti az uszályokat a vontatóhajónak. A kurtjeleket nem ismerem, de gondolom, hogy ezzel mindkét hajó kapitánya a másikat hívta fel a megállásra. A víz sodrát, mint realitást, a szovjet hajónak tudomásul kellett volna vennie, és természetesnek kellett volna találnia, hogy csak neki van módjában megállni. Ezért hívta fel erre őt a román hajó kapitánya, amikor tapasztalta, hogy saját elhatározásából nem áll meg. Amikor pedig az orosz visszadudálásból meggyőződött arról, hogy esze ágában sincsen megállni, elkezdte a visszafordulási manővert, a rundozást. Ennek veszélye abban volt, hogy a megfordulók a román vonat utolsó uszálya még a hid fölött fog-e megfordulni, vagy pedig nekiütözköz az egyik pillérnek. Ez a veszély tartotta feszültségben a szentjánosiakat és engem, és mindannyian fellebegettünk, amikor az utolsó uszály néhány méterrel még a hid felett megfordult. Amit ekkor a szentjánosiak az óntelt orosz kapitányra elmondtak, annál csak az ő magatartása volt csúnyább.

a folytatás következő számunkban

BAJAI ARCKÉP CSARNOK

LATINOVICS GÁBOR
(1825–1897)

BORSOS ÉS DOCTOR FOTOGRAFIAJA, ORSZÁGÚT 42. SZ. VOLT BOTANIKUS KERTBEN, PESTEN.

A Latinovics család dalmata származású. Eredeti nevük Latanovic volt. Törzsenek az Adria-parti Cattaróban volt lakóhelye. (Ma a Crna Gora-i tengerpart Kotori öblében fekvő városnak Kotor a neve.) A 17. század vége felé költöztek hazánkba. Baján telepedtek le. 1719. szeptember 23-án kapták meg a magyar nemesi rangot, hadi érdemükért, a család őseinek. Tadeának fiai, Dániel és István. 1800-ban a család megvette Katymárt, 1815-ben megszerezte Borsódot. Innen erednek előneveik. A Latinovicsoknak nemcsak nagybirtokosi minőségükben volt jelentőségük, előkelő szerepet játszottak a régi vármegye közéletében is. Leginkább hivatali feladatokat láttak el. Volt köztöltők főrendi házi tag, követ (képviselet), királyi kamarás, királyi biztos, főispán, alispán, főszolgabíró, szolgabíró, megyei főjegyző, tiszti ügyész, bíró, ügyvéd, bankár, katona stb.

A köztisztviselésben álló borsódi és katymári Latinovics Miksának, a vendégszeretetről valaha megszerezte jól ismert Maxi bácsinak – aki 1832-ben megyei esküdt, utóbb főszolgabíró és 1845-től táblabíró – két fia volt. János a vármegyei főpénztárnoki tisztségét töltötte be.

LATINOVICS GÁBORT – aki Baján 1825. március 14-én született, és aki a kereszttségben Bartók Mátyas káplán bejegyzése szerint még a József és Benedek keresztneveket is megkapta – vallásos érzelmű anyja, Kardos Johanna, már kora gyermekébe óta a papi pályára szánta, arra is nevellette.

Gimnáziumba Baján és Kalocsán járt. Egerben bölcsészetet hallgatott, a hittudományi ismereteket Kalocsán sajátította el. Tanulmányainak befejezése után, 1848-ban áldozó pappá szentelte gróf Nádasdy Ferenc kalocsai érsek.

Másfél évig – 1848–1849-ben – Dávidon volt segédlelkész. A szabadságharc alatt ebben a községben látta el az egyházközség-vezetői teendőket. Szónoklataiban az alkotmányos jogok kivívásának fontosságáról, a megalkotott törvények betartásának köteleseiről beszélt, ezek teljesítésére buzdította híveit.

1850-ben Bácsborsódra került Samanovics István adminisztrátor utódjaként, „helypótló” lelkésznek. A kegyúri jogot ebben a községben a Latinovics család gyakorolta. Itt a templomot és az iskolát fejlesztette. Az első egyházi iskolaépületet – egy volt cselédházat –, a Latinovicsok ajándékozták az alsó elemi tanoda részére, de ez a rozszant épület is változtatásra szorult. Ebben volt szerepe a plébánosnak, aki egyben az egytanítós iskola igazgatói feladatkörét is ellátta.

1856–1864-ig Vaskút község lelkése. Itt – a helység vagyonos lakóinak bizalmát és anyagi hozzájárulását megnyerve – egyházközségi teendői között a népiszkolai oktatás fejlesztése terén ért el szép eredményeket. Megvalósítható elképzeléseit, így a község népiszkolái a környék példaképei lehettek. Vaskúti hívei később Baján is rendszeresen megkeresték, fontos ügyekben tanácsot kértek. Később – amikor már Kalocsán lett főszéksegyházi kanonok –, a bíboros érsek megbízásából pompás stílusú beszéd keretében 1880. május 30-án ő áldotta meg a Vaskút község költségén épült új templomot.

Baja földesura, egyben a belvárosi templom kegyura is 1856-tól gróf Zichy-Ferraris Bódog volt. Tőle, 1864-ben 722 ezer forintért megvásárolta uradalmát Baja városa. Eladták földesúri jogukat, és január elsejével lemondtak jusu privatus jogukról is. A város ezzel örökre megváltotta magát, és a kegyúri jogokat is átvette, mely a templomok és más egyházi javak alapításával, fenntartásával járó kiváltság és kötelesség volt. A bajai polgárok először élhettek ezzel a joggal,

és a magisztrátus – mivel a Szent Péter és Pál apostolok titulusú templom plébániája éppen megüresedett – csaknem egyhangúlag plébánosválasztotta.

1864. május 8-án iktatták be elődje, Herold János helyébe. Erről a Historia Domus – a bajai ferencesek Háztörténete, mely nemcsak a rendház életét, hanem az íróját által fontosnak tartott városi eseményeket is rögzítette latin nyelven – az alábbiakat jegyezte fel: „Urunk Mennybemenetelének nyolcada alatti vasárnapon Szent Péter és Pál apostolok templomában főpénztisztelettel Barankovics Antal úr, a kalocsai érseki főegyházmegye kanonokja ünnepélyesen beiktatta nagyon tisztelendő borsódi Latinovics Gábor urat a bajai plébános tisztségébe, aki azelőtt vaskúti plébános volt.”

1864–1878-ig állt Baja katolikus egyházközsége szolgálatában. Két esztendővel később plébános működését a király címzetes „újszaki prépost” kinevezéssel jutalmazta, és a szentjói apátságot kapta. A hitélet elmélyítésén kívül egyik legnagyobb gondja szülővárosának felvirágoztatása volt. Az itt töltött tizenéves éves lelképásztori működése alatt, megszokott buzgalommal tevékenyen részt vett a helyi közművekben is. Ezek sokaságából csak néhányat említek ki.

Az elhanyagolt állapotban lévő nőnevelés javítása érdekében kezdeményezte „zárdai tanoda” létesítését. Elhunyt rokonának, Latinovics Auréliának hagyatékából – aki 4500 forintot adományozott végrendeletében zárdaiskola céljaira – megkezdte építtetését. Ennek az alapítványának a kiegészítésére 1868-ban egy adakozásra felhívó röpiratot nyomtattak. A város szabközigazgató állított fel az építés támogatása érdekében, amelynek előnye lett. Gyűlték az adományok a városról, a polgároktól. Mivel az akkori egyházmegyei vezető, Haynald Lajos kalocsai érsek nagy támogatója volt az iskolai ügy fejlesztésének is, a legjelentősebb adományozó ő lett, és más egyházi személyiségek. A Miasszonyunkról elnevezett szegény iskolánövérnek számára készített intézményének 1870. május 5-én volt az alapkövetőlete, ugyanazon év október 23-án Haynald érsek fel is szentelhette. Megkezdődhetett hak nővér közreműködésével, négy elmeivel és kisdédónóval a tanító rend munkája, majd alig két év múlva továbbfejlesztése. Első igazgatója 1870–1878-ig Latinovics Gábor.

folytatás a 9. oldalról

Más helyi iskolaügyek rendezésében is sikeres. Elsősorban Czirfusz Ferenc főgimnáziumi tanár és városi képviselő nevéhez fűződik az a helyi mozgalom, melynek eredménye 1870-ben az állami tanítóképző alapítását lehetővé tette. Ő is lett első igazgatója. Szerepe volt ebben Latinovicsnak is – mint azt a „Baja” című hetilap egy kis túlzással írta, hogy „...az állami tanítóképző létesítésénél és vezetése helyes szervezésénél pedig az oroszlanrészt kétségteletlenül az övé.”

A róla alkotott képhez hozzátartozik, hogy munkájában feltűnést nem keresett. Ószinte jellegű, emberszerető tevékenysége tiszteletet és bizalmat kelteit a város lakóiban. Házát nemcsak az előkelőbbek látogathatták – vallásfelekezeti és nemzetiségi különbség nélkül –, mindazok, akik a város érdekében tenni akartak. Munkája kihatót a környékre. Később kerületi esperes- és prépostsági erre tágabb tere nyílt. A különböző vallásfelekezetek közötti békét hirdette és valószínűtlen, hogy, anélkül, hogy egyházaik érdekeit kitartóan, de higgadt tapintatossággal nem védelmezte volna.

Sokféle helyi társadalmi szerepköréből kiemelhetjük, hogy a bajai katolikus legényegyletnek ő volt első ismert elnöke és Baja első jótékony nőegyletének vezetője is. Nevéhez fűződik a Szent János kápolna 115 évvel ezelőtti ünnepélyes megáldása 1877. május 16-án, melyet a molnárok újból felépítettek.

1878-ban kalocsai kanonokká s a tiszai, majd a bási kerület főesperesévé nevezték ki. (Mindkét főesperesség a kalocsai egyházmegye területén van.) Amikor Kalocsára került, a város jegyzőkönyvi elismerésben is részesítette eddigi bajai munkálkodásáért, és utódjául 1878. szeptember 26-án Berényi Dánielt választotta.

A politikai életben is élénken részt vett. Közéleti tevékenységének csúcsa az volt, hogy négy cikluson keresztül városunk képviselőjének választotta. Előtte Tóth Kálmán költő, Baja nagynevű fia volt a képviselő 1865–1877-ig, tizenkét évig. Amikor Tóth Kálmán bajai párthívei előtt kijelentette, hogy nem vállalja tovább, Latinovicsot jelölték.

Az 1878. július 18-án elmondott választási programbeszédében kifejtette követendő elveit. Kiemelte, hogy megválasztása esetén küzdeni fog az a király által szentesített 1867. I–XII. tc. által biztosított önállóság, függetlenség mellett. Konkrét ígérete volt, hogy közigazgatási reformot fog sürgetni, és közigazgatási törvények felállítását is szükségesnek tartotta a már kalocsai lakosává vált kápolnok. Nem kötötte magát pártokhoz. Egy jellemezték főként, hogy művelt, hazaszerező és szabadelvű.

Vele szemben Gál Pétert jelölték, de az augusztus 5-én megtartott képviselő-választáson 142 szavazattal többséggel győzött. Választói fáklyásmenettel tisztelték meg győzelmét, írta a „Baja” című lap. A

„Bajai Közlöny” viszont azt, hogy „városunk egy nagy lépéssel haladt hátrafelé...” miután a szélsőségesen clerikális áramlat karjaiba vette magát.

Az 1881 júniusában megtartott legközelebbi választáson a miniszteri párt, a Tisza-kormánypárt odaadó híve. Elvezte a főispán, a tisztviselők, a papság bizalmát, de a polgárok nagy része a mérsékellen ellenzéki Drescher Ede ügyvéd pártján volt. A június 24-én megtartott választásról a bajai Ferences-rendi Ház-történet többek között az alábbiakat jegyzi le: „Ma választották az országgyűlési küldöttet. A polgárokat nagyon felizgatták az egymás ellen küzdő pártok; sokan az utcákon futkostak, mások kocsmákban beszélnek, énekelnek, ordítanak; némelyek pártjuk elveit mesélik, fejtegetik, ajánlgatják, mindenki fülét hasogatja a kiáltozás: „Éljen Latinovics.” „Éljen Drescher.” Végre alkonytűt Latinovicsot, aki csaknem kétségbeesve Szentistvánra vonult vissza, csekély szavazattöbbséget kapva küldöttnek nyilvánították. Ezalatt az a szóbeszéd járta, hogy sok bűnös igazságtalamságot támogatott pénzzel, de úgy vélel, hogy ez a valóságnak megfelelően alig bizonyítható. Azonban csaknem kétségtelen, hogy Dreschert választották volna meg, ha programjában nem hagyozta, hogy az országgyűlésben a polgári házasságot fogja szorgalmazni.” Latinovics 423 szavazatot kapott, Drescher 397-et, így másodszor is képviselő lett, 26 szótöbbséggel, három évre. (Drescher később polgármester, azután képviselő is lett, de csak 1892-ben.)

1884-ben június 16-án tartották meg az országgyűlési képviselő-választást Baján, melyen a független elvű Helfy Ignác volt ellenjelöltje, akit az iparosok, kereskedők és földművesek nagy része kívánt megválasztani. A tisztviselők és a polgárok ismét a régi szabadelvű, kormánypárti képviselő mellett álltak, aki harmadszor is legyőzte ellenfelét 84 szavazattöbbséggel.

1887-ben július hónapra előrehozták a követőválasztást a jövő országgyűlésre. Ezen egyedüli jelölt volt, negyedszer választották meg egyhangú felkiáltással.

1888-ban a kanonok képviselő a szentjói javadalmas apátságot nyerte el.

Legközelebb 1892-ben volt választás, de ezen már nem-indult korára való hivatkozással. Így 1878–1891 között, mintegy tizenhárom évig képviselte városunkat az országgyűlésben, mint a bajai választókör-elenre küldött. A választási csatározások ellenére megszerezte képviselői címet alant saját pártja és a különböző politikai pártok tagjainak rokonszenvét, tiszteletét. Sok delegációba választották meg. Képviselői tevékenységéből ketűt emelünk ki.

Az egyik a bajai-szabadkai vasúti szárnyalón kiépítése. A Budapest-Zirmony közötti vasút az eredeti tervek szerint a Duna menti futott volna. Ezzel Baja igazán bekerülhetett volna az ország vérkeringésébe, de elvitték Szabadka felé. Latinovics kiharcolta, hogy legalább

a bajai-szabadkai vasútépítési szárnyalón megvalósulhasson. Ennek érdekében többször felszólt, interpellált. Helyi ellenzéke ezt a sikert úgy minősítette, hogy hosszú szenvedés után megkapta a város a „száktücskébe futó” szárnyvasutat.

Másik fontos tevékenysége a művelődéssel kapcsolatos törvények megalkotásánál volt. Így az 1879. XVIII. tc. a magyar nyelv tanításáról a népoktatási tanintézetekben, valamint az 1883. XXX. tc. a középiskolákról és azok tanárainak képesítéséről, majd az 1890. XXX. tc. az előbbi módosításáról.

FOTÓ .A WUNDERLICH CSALÁD HAGYATÉKÁBÓL. KIRÁNDULÁS A SZÁZADFORDULÓN

1893-ban a Szent Pálról elnevezett bácsi prépost címmel tüntették ki, majd 1895-ben biduai választott püspök lett.

1897-ben a címzetes püspök megbetegedett. Abbáziába akart utazni, hogy ott gyógyulást keressen, de ebben megakadályozta halála. Budapesten a Pannónia Szállóban lévő lakásán Császka György érsek is meglátogatta, elutazása előtt és jó hangulatban találta. Egy másik napon az ablaknál állva várta rokona, Latinovcics János főrendiházi tag látogatását, de a találkozásuk utáni pillanatban rosszul

lett, és meghalt szívszélhűdésemben 1897. május 8-án. Holttestét a Kerepesi temető halottasházában szentelték be, majd Kalocsára szállították. Az ottani temető papi kriptájában tették végső nyughelyére. Temetésén Baja városa, a polgármester vezetésével, küldöttséggel vett részt.

A „Bajai Közlöny” nekrológiájában többek között az alábbiakban emlékezett róla: „Latinovics Gábor egyike volt a legszertetreméltóbb férfiaknak. Előkelő műveltségével nemes szívósága párosult. Finom modorával, közkedveltségű

társalgásával a legjobb benyomást tette mindenkire, akivel csak érintkezett. Azon ritka papok egyike volt, ki nem társadalmi exkluzivitásban kereste a papi erőnyeket, hanem abban, hogy minél több igaz jóbarátot és tisztelőt szerezzen magának. Politikai tekintetben is inkább a békélítő, kiegyező iránynak volt híve és életpályája bizonyossága annak, hogy lehet valaki minden tekintetben korrekt pap anélkül, hogy a modern élet követelményeivel szakítani kényszerülne.”

Bándai Tibor

BÚCSÚ A MESTERTŐL

Úgy terveztük Gyulavári Jóskaival, hogy májusban, nyolcvannyolcadik születésnapja alkalmával, felkeressük Lajos Bácsit. Ő készit néhány fényképet, elbeszélgetünk, és egy portréképben bemutatom Kincses Lajos lakatosmestert. A sors azonban keresztülhúzza számításunkat.

A tisztelt olvasó jól ismeri Prosperót, az óceáni szigetén meghúzódó, Shakespearé fantáziája teremtette varázslósmestert. Május könyvéből szerzett tudásával és búvós pálcájával urává válik a lenge szellemeknek, és segítségével szándékainak készséges szolgálová teszi a természet zabolátlan erőt. Ha a Stratford-on-Avon-i szellemóriás önméretéhez szabott alakjait korunk antropomorf arányaira csökkentjük, úgy vélem, talán elkerül az ironikus mosolyt az az asszociáció, mely nemegyszer feltámadt bennem, mikor Lajos Bácsi kapuján beléptem. A Mester ugyanis – negyedszázados tapasztalatom szerint – szinte korlátlan ura és parancsolója volt anyagi civilizációjának gépi kellékeinek. Bámulatraméltóan ismerie az anyagok természetét, a mechanikus szerkezetek felépítésének és működésének törvényeit. Klisei – köztük én is – számtalanszor vitték hozzá életlen fémtojástól változott eszközeit. Sokszor olyan tárgyakat is, melyeket nem lakatosmesterről szoktak javítani. Lajos Bácsi feltelto homlokáról miccsapjátát, megigazította szemüvegét, spekulált, morfondírozott egy keveset, előkötört néhány szerszámot, és a makacs tárgy csakhamar megadta magát a gondolkodó agy és az ügyes öreg ujjak ostromának. A diagnózis után a terápia kimódolása következett. A Kincses-műhelyben a megjavíthatatlan eszköz fogalmát nem ismerték. Bármennyire megerőltetem is a memóriám, nem tudok olyan esetre visszaemlékezni, melyben valamelyik kárvalott reményvesztetten fordult volna ki a szűk, de pedánsan rendben tartott kis officina ajtaján. A fiókokban, a polcon, a ház környékén és padláson egy kis MÉH-telep nyersanyagkapucái halmozódtak. Lajos Bácsi bölcsen és előrelátóan tette félre azt, amit a felületen szem csak hulladéknak látott.

Amikor azonban bármilyen méretes eső, csavar, vinkli-vas, trombitalemez vagy zártszelvény kellett, az öregúr eszathatlan biztonsággal nyúlt a megfelelő helyre. Ráncos homloka mögé becépített személyi számítógépe tartotta nyilván az ezernyi kelléket, és a legkritikább esetben kellett csak üzletből beszereznie a megrendelőnek a javításhoz szükséges anyagot. Évtizedeken keresztül, míg nagyberek országglása nyomán milliárdok foszlottak semmivél, ennek az ezermester iparosnak a keze alatt a hulladék mil-

liós értéké vált. Főleg úgy, hogy tízfórintnyi anyag okosan megmunkálva és helyére illesztve, tízezer forintos eszközt tett újra használhatóvá.

A lakatos megnevezés Lajos Bácsi esetében pontatlan, hiszen ismerője, érteje és művelője volt számos szomszédos és távolabbi foglalkozásnak is. Közismert, hogy a zárszerkezetek búvésze volt; foglyul esettek és birtokon kívül rekedtek tucajai köszönhetik neki a szabadságot vagy a „my house my castle” újrafoglalásának élményét. Fűrt kutat, javított hidrofórt, elektromotort, gázbojleret, orvosi műszert, hűtőadót.

A magyar ipar a múlt század nyolcvanas éveitől érte meg virágzása teljességét; a világszínvonalat több ágazatban is hozzájuk mértek. E korban azonban az alkotó tudományt és a hozzá felzárkózó műszaki invenciót az ugyancsak világszínvonalú magyar technikusok és munkások okos szakértelme váltotta anyagi realitássá. Ekkor a magyar iparos ranggal, tekintéllyel bírt, szívesen alkalmazták Európa-szerte és tengerentúl. Vándorlásából – melyek számos vargabetűvel, de általában visszavezettek az óházába – a föld iparilag legfejlettebb országaiban kiegészített szakudást hozott hazá, és domesztikált e szűta tájon.

E sokoldalú, mindenhez értő magyar iparostársadalom egyik utolsó mohikánjától váltunk meg e tavaszon. Az elmúlt évtizedek jóvá nem tehető bűne, hogy a pártlan mester egyedül tevékenykedett parányi műhelyében, és szakmái pal-lódzását agyának működési rendszerét, tudását nem örököltette át férge eszű kisi-

nasok fogékony szürkeállományába. A sok bölcs tapasztalatot tanult ujjak örökre elmervedtek, anélkül, hogy tudásukat ügyes kis kezeknek átadták volna. Lajos Bácsinak – és számos érdemes társának – elvészével értéktelmeo nemzeti örökségünk egy aranyrögétől váltunk meg.

Végül egy gondolat az emberről. Korunkra jellemző, hogy a különféle szolgáltatásokat nyújtói a munkatárgy átadását olyan jogcímnek tekintik, mely alapján kíméletlen sarcot vehetnek ki a kiszolgáltatót állampolgárra. Ez sajnos nem kuriózum, hanem az állami Moloch példamutatása alapján folytatott általános gyakorlat, melyet csak tiszteltre méltó kivételnek törnek meg. Én úgy láttam, hogy Lajos Bácsi számára a munka elvégzése volt a cél, mondhatnám, értelme életének. Tette dolgát, küzdött lankadatlanul az ellenszegülő anyaggal, még akkor is, mikor már magában hordozta a halált. Mikor a megjavított eszközt jelentkezett a tulajdonos, a sikerült munka örömeben osztozott a birtokossal. A fizetés kérdése? Lajos Bácsi a honoráriumot a befektetett munkaidő ellenértékének tekintette, soha sem vége felyelembé képességei egységiségét; azt, hogy rajta kívül a javítást más nem tudta volna elvégezni. Sokszor hozta zavarba ügyfeleit azaz, miképp toldják meg – az önzetes iparos megértése nélkül – a méltánytalanul alacsony összeget.

A sok beteg, béna, elnémult eszköz hiba várja már az öreg varázslót. A gépek agg mestere eltávozott. Váratlanul, anélkül, hogy nékünk, örök zaklatóinak – de valljuk meg; ez igaz ember mélységes tisztelőinek – elmondta volna Prospero végszavait:

*„Im varázsom szelleme
Elhagyának, bávóm törve...
Kérlek szépen, mentsetek fel
Kedvező, kegyes kezekkel...
Engem is bocsássatok!”*

Dr. Dániel József

EGY ZONGORAMŰVÉSZ PORTRÉJA

Regős Róbert Münchenben élő magyar származású zongoraművész. Évek óta visszatérő, szívesen látott vendége a bajai hangverseny-látogatóknak, zenekaroknak. A szülőföld szeretete, magyarsága, emberi, művészi fejlődésének meghatározó jelentőségű motívuma. Széles horizontú, minden irányban nyitott, európai mércével is mérhető zenei műveltsége alkalmassá tette a zongorairóval szemlésként való interpretálására.

Szülői és környezete hamar észrevette a gyermek fogékonyságát, zongorázás iránti érzékét. A család odaadó szeretete, a lelkiismeretes tanári munka és Regős Róbert kifogástalan szorgalma eredményezte, hogy a budapesti Zeneakadémián művész-tanári diplomát szerzett. Az alapos tanulmányok után zenei tudását Farnadi Edith, majd Karl Engel mesteriskolájában tökéletesítette. A Buzoni névvel fémjelzett nemzetközi zongoraverseny döntőjébe került, és különdíjat kapott. Hamarosan az európai zenei élet forgatógáza került rádiófelvétele, hangversenykórusok, lemezfelvételek, elismerő kritikák jeleztek egy felfelé ívelő pályára csúcsait. Külföldi fellépésén népszerűsíté Bartók, Kodály, Dohnányi, Weiner műveit figyelemre méltó sikerrel. Nem állnak tőle távol a modern zenei irányzatok sem, amelyekről számos rádiófelvételt tanúsodik. Bajai hangversenyein klasszikus, romantikus zeneszerzők művei szerepeltek. Legutóbb, április 21-én a Magyarországi Németek Művelődési Központjában tartott koncertet, ahol Mozart C-dúr, Beethoven Waldstein szonátája, valamint Schumann op. 12 Fantasia-

tücke című műve hangzott el. A művész számos hangversenyt hallottam már, és ismételten meggyőződésem költőiségéről, a művek iránt érzett alázatáról. Az ihletett előadás tíkja az, amely újratemti, transzcendentális magasságba emeli a műveket. A pillanat varázsa termett meg az a ideális kapcsolatot a hallgatók és a művész között, amely a zenemű befogadásának alapfeltétele.

A kotta képe csak vázlata a zenének: vezérfonal egy eszményi, általában csak áhított világképnek, amelynek közvetítése a művész feladata. A zenei gondolatok megfogalmazásában, a formák érzékeltetésében mesternek számít Regős Róbert. Billentése árnyalt, minden mozdulata a zongorán takarékos, fegyelmezett, igazodik a zenei folyamatok jobb megértéséhez. Tempóváltélei, dinamikai megoldásai nem hivalkodók, a zeneszerző intencióit követik.

Regős Róbert átéli és magáévá teszi a megszólaltatott zenei anyagot. Bizonyára kiűzködik is az anyagból, sokat csiszolja őket. A belső műhelymunka, a küzdelem a művész sokaknak adni akaró igazi hitvallása.

A zenét nem a technika, hanem az intellektus felől közelíti meg, ennek eredménye az élvezhető, ideális előadás.

A magyar közmondás szerint az érett kalász lehajítja fejét, valamint a tehetséges ember is.

Ez a fajta szerénység, tisztesség kísérje zongoraművészi pályafutását.

Sok szeretettel várjuk vissza Bajára!

Huszár Pál dr.

csata közeledését délután már távoli lövöldözés és a csapatok visszazöngölésének megindulása jelzi. Két harcocska aknát is kap. A közeledő alkony metszővé fokozza a hideget, így szobájába húzódik a veszedelmes szerszámokkal, hogy kitulja: miként bírhatók rá, hogy akkor szőzaljanak meg, ha az igazság pillanata elérkezik.

Január 14-ének reggelén az örök jelentik a zászlósnak, hogy éjszaka a falun magyar, német és olasz csapatok vonultak át. A délelőtti kibúvó nap beragyogja a havas dombokokat, és a lánkákon szabad szemmel is jól megfigyelhető az erős csapatmozgás. Ha az időnként felmorajló ágyútűz nem lenne meggyőző előjele a front közeledésének, a délután meginduló szovjet légitámadás-sorozat kétségtelemre teszi: a visszazöngölő csapatok hátukon hozzák az ellenséget. 13 óra után négy orosz gép jelenik meg. A gépgyű dühösen köpködi feléjük a robbanógránátok sorozatait; az utolsó lövés már szinte a célponton ül, mikor a fegyver elhallgat. A legkritikusabb pillanaton fellépő akadály – melynek átökrése a védekező harc folyamán végigkíséri őket – nem konstrukciós hiba következménye.

Mínusz harmincöt fokot mérnek ezekben a napokban, és az ellátószolgálat nem szállított a frontra mély hőmérőskétlen sem dermedő, téli fegyverolajat. Érthető, hogy a precízen illeszkedő alkatrészek gyakran ragadnak be. A vörös csizmek gépek megbillennek, és kontúrjaik veszedelmesen növekedni kezdenek. A zászlós fedezőzékbe nyelnyeli embereit, ám a vadászok gépfegyverei csak akkor szőzaljanak meg, amikor már elhúztak a tüzelőállás felett. A tiszt kiugrik a lövészárokból, és a harmas számú kezelő segítségével eltávolítja a csőfarból a megszorult töltényhüvelyt. A két szovjet géppár akciója csak bevezetője volt a falu ellen indított támadásnak. Délután újabb repülőgépek jelennek meg; a csata tetőpontján már 8 vadász géppuska és gépgyű sorozatai verik végig az utcákat. A gépgyű lövi őket, bár működését gyakori elakadások gátolják. Viszont az újra és újra lecsapó szovjet pilóták – érthetetlen módon – nem támadják a tüzelőállást. Mivel az ágyút, valamint tartozékait előreláthatóan a fehérre málolták a tél beköszönésekor, és a tüzerek is hőleptel viselnek, az álcázás a nagy sebességű gépek vezetői számára észrevehetetlenné teszi az ellenfelet.

Még javában dül a harc, mikor telefonon bejut az első hőhír. A Don irányába kihelyezett felszázaskokkal kapcsolatot tartó Andreánszky őrmester jelenti, hogy a nap folyamán három gépgyű odavesztett. Egyet az oroszok löttek zét, a másikat gépkocsi hiányában az állásban

folytatás a 14. oldalon

DONKANYAR 1943

MENEKÜLÉS AZ EGÉRFOGÓBA

1943. január 12-én a dr. Hamvas József vezette felszázask – a továbbiakban rangja szerint zászlósnak fogjuk nevezni – a 13. hadosztály törzséhez vezényelve, a parancsnokság légvédelmét látta el. Hollósy-Kuthy vezérőrnagy harcálláspontja Termovojétól kb. 3 kilométerre, egy falucskában volt.

A tájékoztatás nem működött kifogás-talanul, hiszen a zászlós csak január 13-án, reggel tudja meg, hogy éjszaka az

oroszok támadást kezdtek. Valójában már január 12-én, 9 óra 45 perckor, az urivi hídfőből háromnegyed órás pergőtűz zúdult a magyar állásokra; a szovjet támadás 13 óra 20 perckor áttörte a 4. gyalogezred, valamint a 429. német ezred állásait, és bekerítették a 35. magyar ezredet. A nehéz harcocskaik bevetésével indított éjszakai támadás során az oroszok csak továbbfejlesztették az előző napon elért sikereiket.

A zászlós megbízást kap arra, hogy a faluba vezető utak mentén tüzelőállásokat jelöljön ki a páncélfelhárítás céljából telepítendő gépgyűeknek. Egy tisztárszával szőzaljanak a községet. A körülbelül 50 kilométerre megkezdődött

folytatás a 13. oldalról

kellett hagyniok. A harmadikat egy végzetlenül német vontató gázolta ronccsá. Az üteg a harcban több halottat és sebesültet is veszített. A bajai lövegek száma tehát január 14-én a felére olvadt.

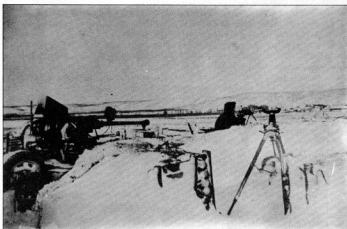
A harcok szünetében a zászlós megfigyeli, hogy a ternovojei dombot, mely a falutól alig három kilométerre fekszik a front irányában, lövik a szovjet harckocsik. Szürkülétkor közvetlenül a hadosztály vezérkari főnökétől kap parancsot, hogy készüljön fel a visszavonulásra. Az útkereszteződésnél kell tüzelőállást foglalnia, hogy az esetleg felbukkanó szovjet harckocsikat feltartóztassa, míg a magyar csapatok ki nem ürítik a falut. Mivel a helyszínen nincs vontatójármű, telefonon Osztrogozsszkból tehergépkocsik kiküldését kéri.

A faluból egymás után távoznak a csapatok, ám az idő ólomlábakon jár. Az utójára beérkező katonák szerint Ternovoje már orosz kézen van. A rettenetes állapotban lévő, élelmet kunyeráló gyalogosok elmondják, hogy századukból alig néhányan menekültek meg. A tüzérek egyre nyugtalanabban keresik parancsnokukat tekintetét. Az új beállítással azonban megérkezik a marmonkocsi, ám egyetlen darab a rendszerezett három helyett. Az ágyúhoz tartozó felszerelés jó részét sorsára kell hagyniok, úgyszintén személyes holmijukat is. Lőszerből a zászlós bővebben rakat fel, nehogy muníció hiányában váljanak harcképtelenné. A gépkocsi vontatványával rövidesen beéri az úton haladó gyalogmenetet. Az még a hóhalvány derengésében is kivehető, hogy a csapatok erősen összekeveredtek, valamint gyakran hallani német beszédet. A visszavonulás éjszakája sem lesz zavartalan. Gépberegés hallatszik, és a félszázak közelében a repülő kiold egy Sztálin-gyertyát. Az ejtőernyőn lebegő magnéziumfáklya hosszan bevilágítja a botorkáló menetet, de a retteggé vált gépverekattogás elmarad.

A visszavonulás célpontja Osztrogozssz. A 13. hadosztály itt kísérli meg, hogy a szovjet támadást feltartóztassa. Ha működne a magyar híradórendszer, e kétségbeesett lépésre aligha szánná magát Hollósy-Kuthy vezérőrnagy. Valószínű, hogy valódi helyzetének felismerése eleve elrettenené attól, hogy ebbe a vakmerő kísérletbe belefogjon. A 13. könnyűhadosztály nem esett az urívi hídfőből kitörő, egy páncélos hadosztálynyi tankkal megerősített, öt szovjet gyalogos hadosztály főcsapásának irányába. A hadművelet csak a bal szárnyát súrolta, így igazán súlyos védekező harcokra nem kényszerült. Ám a front elrohant mellette, és amikor az orosz városban berendezkedett a védelemre, már több mint 50 kilométer választotta el a visszavetett magyar és német főerőktől.

TÜZELÉSRE KÉSZEN

GÉPAGYÚ A TŰZVONALBAN

LÉGITAMADÁS ELHARÍTÁSÁRA FELKÉSZÜLVÉ

A zászlós Osztrogozsszka megérkezve jelentkezik ütegparancsnokánál. Huszár százados nincs elragadtatva, mivel az ágyú fontos irányzómozdulata az előző harcállásponton maradtak. Reakciója minősíti a hivatásos tisztek egy részére sajnos jellemző magatartást. Utasítja a zászlóst, hogy a felszerelésért menjen vissza gépkocsival a kiürített faluba. A fiatal tiszte belelengett a fegyelmezett kötelességteljesítés erkölcsi kényszererzetét. Magához vesz hat embert, és a nemrég megírt úton megindul visszafelé. Nehezen küzd csak előre magát, mert a hőmentesített úton még mindig önzlenek a visszavonulók. Az elcsigázott gyalogosok tehát rosszul tudták: mögöttük a Don felől még vonszolták magukat a remélt menekülés irányába a szétvert csapatok. Időnként megáll a gépkocsi, kérdészködnek, de senki sem tudja biztosan, meddig nyomultak előre az oroszok. A kiürített falu szélétől fél kilométernyire négy-öt ház állott. Közeledve látják, hogy egyikük fákláknak lánkol. A tűzfény pihenő csapatokat és járműveket világít meg. Óvatosan cserkészik be a házcsoportot, de látják, hogy az épületek oltalmában német tüzérengység tart pihe-nőt. A velük szóba elegyedő zászlósának úgy mondják, hogy fél óra múlva várhatólag benyomulnak a helységbe. Valószínű, hogy érettebb megfontolás után veszélyesnek találják a közeli orosz

szomszédságot, mert rövidesen ők is Osztrogozsszka felé indulnak el. Az égő háznál meledelő németek közül azonban visszamarad vagy tíz; nyilván egységük-től elszakadt katonák.

A tüzérengés eldübörgését követően a jezsák éjszaka elcsendesedik. A zászlós járőr küld ki a falu felderítésére, nehogy járművel szovjet kelepcebé robbogjon. A tüzerek harci szelleme még törelen, a nem veszélytelen vállalkozáshoz szükség három fő önként jelentkezik. A tiszet aggódva kímél a falu felé lopakodó emberei után: nem fogadják-e őket géppisztolyosorozatok. Közben a gazdátlan németek a zászlóshoz somfordálnak: vegye már fel őket teherautójára. Rendben van, feleli a tiszet, ha bejönnek a faluba és segítenek a rakodásban. Nem mondhatnák, hogy a teutonok lobognak a Tacitus szerint rájuk oly jellemző harci túzról, de az alkura némi fontolgatás után ráállnak. Az éjszaka csendjében harckocsimotorok mély dübörgése hangzik. Mivel a környék saját páncélosok nincsenek, a távoli vészjel egyértelmű. Még agasztóbb, hogy a hangok Osztrogozsszka felől jönnek, tehát a visszavonulási út elválgásának veszélye fenyegeti a kis csapatot. Az éjszakaiból hóleplek árnyak válnak ki; a járófó jelenti: a falu teteje. Drága minden perc, gépkocsira pattannak, és indulnak a falu irányába. Az emberek megkezdik az anyag felrakását, a kényes célelemzőt a

zászlós maga helyezi biztonságba. E pillanatban azonban a magyar és német katonák futva érkeznek vissza, és jelenti, hogy a főúton már közelednek az oroszok. Csak annyi idő marad, hogy a zászlós a műszerlábat még a kocsira lökje, a fardeszkát már fel sem tudja kapcsolni. A gépkocsi eszeveszett sebességgel pördül meg, és száguldi ki a faluból. Az oroszok – teljesen érthetetlen módon – nem nyitnak tüzet. Lehet, hogy ők is meglepődtek, hiszen józan észsel teljesen elképzelhetetlen, hogy az orosz elöljárók már régen elszakadt magyar utóvéd mögött egy katonai teherautó békésen rakodjék. Lehet az is – hiszen ők tudták, amit a zászlós nem –, hogy a szovjet csapatok már Osztrogozsszkaon túl jártak, és saját járműveik is gondolhatták a házak közül kivágódó gépkocsit.

Miután az oroszokat elhagyja néhány kilométerre, szembejövő jármű bontakozik ki az éjszakából. Fejes zászlóst és embereit a százados küldte a kis híján biztos halálba vezényelt különítmény visszafordítására. Post festa vagyunk már, de a parancsnoki lelkiismeret-furdalás kétségtelen bizonyították, hogy Huszár pálinkája maradékát osztja meg a veszteség nélkül, mi több, műszereket hozva visszatérő zászlóssal.

Dr. Dániel József
(folytatjuk!)

KÖNYVISMERTETÉS

Reszneki Zákó András: Őszi harcok 1944. 119 oldal. HungAvia-Kráter Kiadó, Budapest, 1991. Ára: 172 Ft.

A Bevezető a szerző életrajzát tartalmazza. Zákó András brassói születésű, 1916-ban a Ludovikán hadnagygyá avatott, első világháborút megjáró tiszet. A második világháború végén a m. kir. marosvásárhelyi 23. székely könnyű hadosztály parancsnoka, vezérőrnagy rangban, majd 1944. okt. 15-e után a Vkf. 2-es (kémelhárítás) osztályvezetője. 1945 májusában amerikai fogságba kerül, ahonnan később kiszabadulva megszerzezi az egész nyugati világot behálózó Magyar Harcosok Bajtársi Közösségét (MHBK), melynek haláláig (1968) két évtizeden át elnöke.

A szerző tanulmányát négy részre osztja. Az I. részben Előzmények címszó

alatt röviden összefoglalja azokat a diplomáciai, katonai és harctéri eseményeket, melyek Magyarországon 1944. október 15-éhez vezettek (Horthy kormányzó fegyverszüneti kérelme, majd az ezt követő nyilas-német Szálasi hatalomátvétel.) Sok új (naplószerű) részlet olvasható a Román átállásról, amely a végzetes német katasztrófához vezetett a keleti fronton, s amelyet a magyar vezérkar már jó időben jelzett a német hadvezetés számára. A II. fejezetben az 1944. okt. 15-i eseményekkel foglalkozik (Budapesten és a frontokon.) E fejezetben olvasható – angol eredetben – Horthynak Szálalhoz szept. 27-én írott levele is (valamint sok eddig feltáratlan részlet!) A III. fejezetben (A harc tovább folyik) a Duna-Tiszai közötti és a Duna menti harcok ismerteteti, melynek során a 2. ukrán front délről áttörte a magyar védővonalat és Budapest alá érkezik. Ennek kapcsán az okt. 30-

31. és nov. 1–2–3-i eseményeket részletesen ismertet. A IV. fejezetben „Újabb adatok Budapest védelméhez” címszó alatt szintén sok új kortörténeti dokumentumot sorol fel. A tanulmányhoz Szabó Péter hadtörténész írt „Utószót”-t, melyben megállapítja, hogy a szerző e hézagpótló munkájában sok olyan korabeli vezérkar főnöki és fővezérségi okmányt épített be, melyek nem a levéltárak hozzáférhető háborús fondjaikban található, hanem még ma is (egykori vezető beosztású) magánszemélyek (vagy örökösök) birtokában vannak. Továbbá sajnálkozik, hogy a tanulmány térképkeit, fényképeket nem tartalmaz.

A könyvben sok utalás van a volt bajai (1941-től újjívidéki) 16-os határőrszakra, a kiskunhalasi 20-as és (ikeralakulata) 50-es gyalogezredre (III. zászlóalj, pótzászlóalj Baján állomásozott), a bajai IV-es utászszázalaj, a folyamőrség sít. harcaira, Bajának a Duna védelmi vonalába való beillesztéséről, Buda körüli (visszavonulási) harcokról. Mindezt a helytörténeti munkáiban (újabb) forrásanyagul jól fel tudja majd használni.

Dr. Lovas György

RÉGI MESTERSÉGEK

„Csillagom, révészem,
vagy által a Dunán”...

Hány milliószor hangzott el ez a kérés – ha nem is ilyen szép szavakkal – az idők során? Hiszen a víz, a folyó nem elválaszt, hanem összekötött tájakat, népeket. Gondoljunk csak a sárközökre, a Tolna megyei vészközök lakói rendszeresen összeházasodtak a bal parti Szeremle és Érsekcsanak népeivel, a szeremleiek a túlparton, a szekesói hegyen bírtak a bírnak máig is szőlőket. A bogyszlóiak dusnok határában, Külbogyszlón birtokoltak földet. A paksi vásárookra a Dunán innen-ek is nagy számmal jártak.

Hidak híján a rév volt az átkelés útja. Maga a szó több értelmű. Jelenti az átkelőléhet, ahol meg kellett fizetni a viteldíjat („Amiit vészék a révén, megnyeri a vámon”, de fordítva is mondják), és jelent kikötőt is. Nagyon gyakran a vízmalmok téli kikötőjére mondták, s helynévként máig ismerik a „malomrév” vagy „malomré” kifejezést, de jelenti a kikötőt, biztos helyet, amit a szőlás is igazol: „révbe jut”.

A révje a feudalizmushoz a kisebb királyi haszonvételek közé tartozott, amit adományoztak, s tulajdonképpen csak a királyi adománylévéllel rendelkező révben szedhettek révdíjat, a többi csak magánrévként üzemelhettek, pl. egy-egy földesúr két birtokát kapcsolta össze. A nyilvános réveket a vármegye tartotta számon, szabta meg a tarifát, orvosolta a panaszokat, melyek legtöbbször a zugrévek miatt szaporodtak meg.

1777-ben a Duna Pest megyei szakaszán az alábbi réveket tartották nyilván: Visegrád, Vác, Szekesvárad, Dunakeszi, Buda-Pest, Csepel-sziget, Loré-Adony, Ráckeve, Dunaegyháza, Révbér-Földvár, Szentenedek-Paks, Szeremle. Ez utóbbiról Bárh János kutatásából tudunk meg egyet-mást.

A kalocsai érsekség 1725-ben összeírta lakosait, birtokait, jövedelmeit. Itt említi a benedeki és a szeremlei révét is. Szeremlén egy évvel előbb, 1724-ben állított fel a bátai apáttal közös révét. Szeremlei lakosok névsorában szerepel Stephanus Vaczy, akinek egy férfi testvére is van, de sem földje, sem állata nincs, s a megjegyzés szerint „Vaczrul jött Eminentiaja Révészem”.

Az 1724. szept. 3-án Süm János érseki és Szalay Mihály apátsági tisztartók földesuraik nevében kötötték meg a kontak-

tust. Ebből tudjuk, hogy az öreg Dunán lévő révét Csáky érsek állította föl. Ő vezte a kompot 150 forintért. A bátai apát a komp árából kifizet 50 forintot, és kötelezi magát, hogy a dunai révhez vezetett utat keresztelő Sárvízen felül és működtet egy kompot, hogy az utasok megközelíthessék a dunai átkelőléhetet. Mindkét földesúr köteles a maga oldalán az utakat és hidakat új karban tartani. Az öreg Dunán a két földesúr két révést tart, akiket a bevételből közösen fizetnek, de a bátai apát a maga költségére tart egy révést a Sárvízen. A révészek esküt tesznek, hogy mindenkifől beszedik az átkelési díjat, amit egy kulcos ládába tesznek, amihez mindkét uraság tisztjének van kulcsa. Az Alföld felől érkezőknek a dunai révénl szedik a díjat, a Dunántúl felől érkezőktől a Sárvíznél. A két kassa tartalmát időnként egyesítik, és egyenlően elosztják. A kompok javítottását közösen fizetik, de a sárvízi komp költségei az apátot terhelik.

Tudjuk, hogy 1778-ban a sükösi Pocsay Sándor bérbé vette 290 forintért „az Szeremlei Rév Proventust”, és azt a lehetőséget, hogy a révénl bort, sörét és pálinkát árulhasson. Megkapja a révhez és a kocsmához szükséges eszközöket, s majk köteles lesz visszaadni, ha pedig újakra lenne szüksége, az a földesúr kötelessége. A bátai apátról itt már nincs szó. Ettől kezdve a révét magánvállalkozók bérlelték, de Szeremle község is megpályázta, s 1835-ben 3 évre meg is kapta, mivel a „közoktán” (árverésen) a legelőbbiért, 351 forintot. 1877-ben Geiring Miksa és társa bajai lakosok 540 Ft-ért, majd Berger Fülöp bátai lakos bérelte, ekkor csak 378 Ft-ért a kocsmajoggal együtt. A bérleltek figyelmeztetik, hogy az utasokat „tartóztatás és porlekedés nélkül által tegyék”, a kocsmában pedig „a vendégeket, s utasokat illendűen el fogadni, jó ízd és egészséges ételüket és italukat nekik szolgálni, azon kívül mind ezeket illendően aroni adni” köteles.

Kikötötték azt is, hogy az uradalom embereit és fogait, amennyiben az uradalom érdekében mennek, ingyen köteles átvinni, s annak idején a nemesektől és más kiváltságosoktól sem szedhettek díjat. A bérlelnek „józan kormányosról is elegendő révészről” kellett gondoskodnia, mert előfordult éppen Szeremlén is, hogy csak egy kormányos volt, és az utasoknak maguknak kellett vezetniük.

A révész köteles volt naponta többször rendszeres időközönként átkelni, de ha

nagy volt a forgalom, akkor folyamatosan.

A szállítandó személyektől, járművektől, állatoktól függően különböző edényeket használtak. Voltak ladikok, melyekkel néhány gyalogost (később kerékpárost) vihettek át, de kisebb vagy nagyobb kompok, melyeken már több rakott szekeret is szállíthattak. Egy ilyen nagy komp méretei: 17 m hosszú, közepesen majd 5 m széles, melyen vagy 100 ember, vagy 35 db nagy lábas jószág, illetve 60 kis lábas jószág, vagy 6 szekér fért el. Hajdan tartozott hozzá 9 evezős is, de egy rakott kompot aligha lehetett egykönnyen evezővel hajtani. Ezért a két part között kötelel feszítettek – sáraztekerővel lehetett megfeszíteni –, és a kompot csigás kötéllal akasztották rá. A révész – az utasok segítségével – a „kákó”-val húzta át a kompot a túoldalra, de mint a hajók ácsapatásánál, itt is szöglet zárt be a komp teste a víz sodrával, hogy az segítse az átkelést. Ha azonban hajó vagy tutaj közeledett, a tekerővel megereszte a kötelel, hogy az a vízbe süllyedj, s a hajók felette át üshattak. Ezután újra meg kellett feszíteni a kötelel. Néhány évvel ezelőtt ilyen komp működött még a Sugovácán, de a Tisztán is, persze, most már drótkötéllel.

A komp felhajló vége kikötőkor ráfekszik a parton elhelyezett „vankosra”, hogy az állatok, kocsik simán juthassanak le. A vizállás ingadozása szerint ezt a gerendát úgy kell elhelyezni, hogy a komppal „színeljen”. A Biskói-révről jegezték fel annak idején, hogy áradások idején „...a Kotsi ha ki száll úszóba kell nekje menni...”, mert a kikötő és a töltés között víz borította az utat, s nem látszottak a gödrök.

Az átkelés egyébként sem volt teljesen veszélytelen. Már a beszállás is járható bonyodalommal, a lovak megijedtek a dobogástól, a kocsisoknak nem kis fáradságba került megfékezni őket. A révészek néha túlterheltek járműveket, részben hogy könnyítsék munkájukat, részben a tömeg miatt. Ha aztán ilyenkor nagy szél támadt, könnyen megtörténhetett a baj. Volt, mikor egész búcsús menet pusztult a Dunába az elsüllyedt komp miatt.

A hivatalos révek mellett működtek nem legálisak is, így pl. a dunai molnárok, ill. molnárlégyek szívesen vállalták az átszállítást, olcsóbban, mint a rév, nem beszélve arról, hogy sokszor az utas is több kilométeres kerülőt takarított meg ezen az úton. Az átkelni akarók, ha a komp a túoldalra volt, átkiabáltak, az átkelésnél természetesen előbb a part közelében jó darabon felfelé eveztek, hogy a víz sodra éppen a kikötőig vigye le a ladikot vagy a kompot.

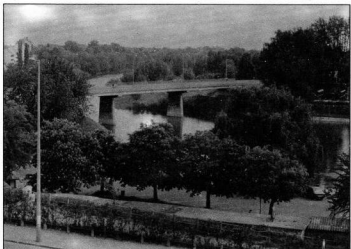
A révész életét nagyon megkönnyítette, mikor már az 1920-as évektől motorcsónakkal vontathatták a kompot.

A múlt században még éjszaka is átkeltek, ha szükség volt rá, de a hajózás fejlődésével a sötétedés utáni közlekedést megtiltották.

Szélviharok idején, valamint télen szünetelt a kompközlekedés. Ilyenkor két eset állhatott elő, ahogy az 1833-as szerződésből megtudhatjuk: „...ha a jég a Dunán egészen állana, azon minden vám fizetés nélkül járhatnak az utasok, és az Árendás csak azon a jégjáráson szedhet vámost, melyet nagyobb bátorsággért, maga költségén csinálni, és tartani fog.” Ez utóbbi a jég hízlalására vonatkozott, mikor egy sávon vizet locsoltak egy lékből, és szalmát szórtak rá. Az ilyen részeken rakott szekerek is átkelhettek.

A haszonbéri szerződések 15–20 pontban szabályozták a révészek tennivalóit, de hogy mi a teendője akkor, ha a menyecske „uráról maradt magát” ajánlotta fel, erről az érsek úr nem intézkedett.

Solyms Ede

HA KIZÖLDÜLNEK A FÁK, MÉG AZ A FRÁNYA HÍD SE OLYAN CSÜNYA

VÍZI EMBEREK

Mondhat bárki akármit, Bajára nyáron kell érkezni. Persze, hogyné, megvan a hangulata a tavasznak, az ősznek (a telet jobb elfelejteni), az igazi mégis csak a nyár. A tereket megnyomja a délvideki, lusta hőség, az utcák felől fojtott violailat ömlik, mint a láva, és ha fölnézel az égre, megesküdnél rá, hogy a levegő kék rétegei mögött arany alapozás lapul. Bár, ha jobban megfigyeled – ez nem lesz könnyű, hiszen az erős fényben csak hunyorgolni lehet –, északon, a város szélein világos, fátyolos rekkenés a horizont, de délen, a központ felé sűrűsödik a kékség, némi türkiz beszűrődéssel és reflex villanással, ami lehet egy galambcsapat szárnya villanása, de az is lehet, hogy a víz vet fényt az égre – lényeg, hogy ott a víz, a Sugovica és a Duna. Epeszű ember ilyenkor követi jó őszönét, és ha már az után van, a víz felé veszi az irányt. Ezt tettem én is, egyikém azoknak a nyaraknak, amikor még adtam arra, hogy Bajára kenувál érkeztek és sátorban lakják, reggelire sült halat egyek lángossal és hideg vörösbort igyak, lehetőleg, ha éppen nem még hidegebb sörre támad kedvem.

A kenu a helyén volt, lustán himbálózott a vízen, közvetlenül a csigás orrú haltartó bárka mellett. Baján a csónak kultikus tárgy, afféle státuszszimbólum. Itt a rangot nem az autó márkája, hanem a csónak vonala, a motor adja. Nem szívesen hagytam magára, bár bíztam benne, mélyégszen lenézik az én ingatag műanyag hajómat, és a helyén maradt, amíg én megveszem a reggelit, a frissen sült aranylós rántott halat, a hideg, párásan

csillogó, harsogó kovászos uborkával. Az ezvezt mindenesetre nálam volt – el is szegyeltem magam, látva a nyugodtan ringó hajót –, de mit tegyek, erősek a beidegzések, és én nagyvárosból, Pestről jöttem.

Lassan, kecsesen indult a csónak, aztán belehúztam, hiszen éhes a család, és a friss hal is melegen az igazi.

Jó volt az a nyár. Mellettem felálltunk halak cikkantak, toccsantak a vízben, és tudtam, hogy vár a feleségem és a fiam, akinek akkor még én voltam a nagy vadász, és semmi kétsége nem volt afelől, hogy egyszer még kicsináljuk a sárkányt, és Jutka, a nevelt lányom is jószándékúan húzta össze ferde vágású macskaszemét, figyelve, hogyan fordított a gyenge áramlással szembe a hajó orrát, készülve a kikötésre.

A déli szieszta után friss légmozgás érkezett – így is volt rendjén –, vendégeket vártam. A kempingbutorokkal bajlódvá eltűndöttem, mi lehet az oka annak, hogy minden szabadidőt szolgáló tárgy időtlen, harsány színekkel virít, de aztán belátam, olyan ez, mint a csíkos pizsama. Ha üdülisz, vidámnak kell lenned, ha ágyba bújsz, rabruhát kell öltöned...

Aztán felvihogtam, mivel tudtam, úgysem ülök a székre, mert folyton felborul, pizsamát meg elvi okokból nem hordok, lévén szabad anarchista.

Táborhelyünket csak vízen, csónakkal lehetett megközelíteni. Egy szikár, inas öregember kereste így a borralalót, széles lenekü ladikjával rendes kompjartórt üzemeltetett a kontinens és szigetünk kö-

zött, ahol egy ortopéd alakja miatt Gombának elkeresztelt vendéglő is működött.

Élég volt egy kurjantás, és már indult is. Nem sietett, lassan, ősi biztonsággal kezelte a lapátot.

Megpróbáltam ellesni, hogyan csinálja, hogy soha nem csobban az evezője, hangtalanul merítette a vízbe, és úgy fordította el a tolat, hogy észre sem vettem, mikor ment át a húzás ereje irányító kormányzásba. A következő kiáltás után már vendégeinket hozta.

Előljött barátom felesége, aztán barátom, majd a végén Jozef, a sógorom. Mindannyian barnán, kedvesen, és ki tudja miért, kikenve, kinyalva, fehér ingben, nyakkendőben, öltönyben.

Rémlik valami, hogy este jutalomosztás, bál, ünnepség, de csak foltokban, mivel régen találkoztunk, és tényleg örültünk egymásnak.

A csárdában hallevet ettünk, a hal persze inni kívánt, és, hogy tudja, nem a kutyá ette meg, bort ittunk rá. Vöröset.

Elsősor az volt gyanús, hogy a madarak hangos, eszelős lármája hirtelen elcsitult, csak néha szólt a magát egy rigó, de nyilvánvaló, csak erőlködik, nem jut eszébe, mit is akart, vagy ha igen, rögtön elfelejtette, amíg levegőt vett – nem jött össze neki a dolog, ez nem az ő napja volt. Aztán jöttek a tücskök, és egy kis vízborzongással feljött az első csillag. Hirtelen beesteledett. Asztalt bontottunk, búcsúzkodtunk, hiszen barátaimat várta az ünnepség, indulniuk kellett. Már ha lett volna részem. Az öreg időközben eltűnt csónakostól. A bajaiak, akik életük jó részét víz mellett, vízen töltötték, nem voltak valami nagy véleményű a kenurnól. Nyamvadt, billenékeny jóság, a ladik az igazi. Ki van az már egy ideje próbálva, különben is, kinőtünk már az

folytatás a 17. oldalról

indianósdiából, ne játszam itt a Winettout. De hát nem volt mi tenni, ezzel kell átkelni a Sugovicán.

En, bár nem vagyok egy olimpikon, de lehozhat a Dunán az egész családot, sátrorral, gázpalackkal, hálósákkal, rádióval, bográccsal, könyvvel, vettem a batorságot, és felajánlottam, átviszem a társaságot a túlpartra. Nem kellett volna.

A felháborodás elementáris erővel tört ki. Egyáltalán, hol élek én? Hogy képtelen, majd egy ilyen vasárnapi képevezősre bízzák magukat tősgyökeres bajai vízi emberek?

Sok szavam nem lehetett, mindenesetre azért próbálkoztam, hogy ez egészen más, átvették a hatalmat a hajón.

Elöl a sógorom, aztán barátom felesége, majd barátom, végül én. Rajtam csak egy furdónadrág, a többiek gyönyörűen kiöltözve. Barátom, így gondolom, mászán felül volt akkoriban, a csónak vízvonálig merült. Elindultunk, immár fülhőmályban, és valószerű, hogy volt valami a levegőben, mert a tücskök is teljesen visszafogták magukat, halálos csendben fültek. A víz emberek, gondolom, meg akarták mutatni, hogy kell evezni. Aki nem tudná, elmondom röviden. A kenu úgy működik, mint a ladik. A csónak oldalával párhuzamosan húzzuk a lapátot, majd a mozdulat végén elfordítjuk negyvenöt fokos szögben, ekkor a lapát egy hosszsan kitarított ütem erejéig kormánylapátá alakul. Aki ezt nem tudja, csak körbe tud közeledni, és az elég kiábrándító.

Ott tartottunk, hogy a két vízi ember dühödten evezni kezdett. A mozdulat végén azonban, amikor elfordították a lapátot, hatalmas lendülettel húzták be a vizet a hajóba, lévén az szinte a vízvonalon. Azt tudni kell, hogy a sógorom igencsak pedáns ember volt. Kényesen ügyelt arra, hogy a nadrág éle mindig... – szóval, zavarni kezdte, hogy az ünneplő cipője víz alatt volt, és már a nadrágra ázik, ezért valami furcsa pózban, guggolva kezdett evezni. A billenékeny jármű rögtön reagált, és ettől a sógor evezés közben, mindenki meglepetésére guggolós kozák tancot kezdett járni – a csónak orrában.

Ettől barátom felesége, aki eddig a pillanatig sikerrel övta magát és ünnepi ruháját, hirtelen hanyatváta magát, és csodálatosan kivitelezett mozdulattal eltűnt a vizben.

En már a kozáktánc kezdetén alkalmatlanná váltam mindenféle tevékenységre, úgy elfogott a röbögés, hogy már csak arra vigyáztam, vízbe ne fulladjak csónakban ülve, mert az már tényleg világsúcis lenne.

Ez a veszély azért volt valós, mivel a hajó a szalót után szünlített megtelt vízzel, és mi egy teli furdókádban navigáltunk, ha nem is túl gyorsan, de határozottan a part felé.

És ha már itt tartunk, hadd zengjem el a kenu dicsőretét. Minden más jármű már régen elmerült volna. A kenu két végében azonban zárható szerények, légszákok vannak, ezek a vízen tartják.

Ezt már barátom sem bírta sokáig. Minden drámai figura nélkül, mintha ke-

resne valamit a víz alatt, merült a Sugovicába.

Várható volt egy kicsit, mert szinte abban a pillanatban homokra futott a kenu orra, és a sógor, végül is az est hőse, kiugrott a parta. Igazi polgári erőny, hogy a zakóját és a nyakkendőjét sikerült átmenetnie a túlódalra.

Időközben az engem rázó nevetés vinnyogássá támadt, de nem tudtam magamhoz térni. Ritmüst váltott a film – mert meg voltam győződve arról hogy egy szürrealista film szereplője vagyok.

Barátom aznap felvett fizetése szépen úszott a csillagfényes Sugovicán, és igazán rendkívüli látvány volt, amint talpig gálában, nyakkendőben halássza a százasokat a vízben. És még nincs vége. Le kellett még néhányszor merülni, amíg megtalálta neje retiküljét. Annyit dolgoztak ott a vízben, hogy semmi reményem nem lehetett már, hogy segítenek megfordítani a hajót, így búcsút intettem, és még mindig eszelősen röbögve, deréig ülve a vízzel teli csónakban, elindultam a sziget felé.

Azóta sok víz lefolyt a Dunán, feleségem nem úgy várja már jöttömet, mint akkor, a fiannak is kétségei vannak, hogy mi győzünk, vagy a sárkány. Barátom felesége viszont most is csinos, sógorom síremlékét nemrég faragtam kőbe a Rókus temetőben, barátom pedig, ha minden igaz, leközi ezt az írást.

Tanulság pedig, ha van, talán csak az, hogy ma is gyönyörű a bajai víz, csak vigyázzni kell a vízi emberekkel.

Gyurcsák Ferenc

A BAJAI FERENCES KOLOSTOR NEVEZETESEBB HORVÁT SZERZETESEIRŐL

Az alábbiakban a bajai ferences kolostorban élt, ott tanult vagy megfordult bunyevác-horvát nevezetesebb szerzetesek és papok életrajzi adatait ismertetem, ittélük kronológiai sorrendiségében.

Karagity Lukács (Luka Karagic). A bajai háromszögben levő Gara községben született 1681-ben. Igen művelt egyén volt, s mint ilyen, a kalocsai érsek tanácsosa is egyidőben. A ferences rendiek „Ezüst Bosznia” (Bosna Srebrena) nevű – és egyidőben Magyarország déli részeire is kiterjedő – rendtartományának sok szolgálatot tett, miközben a magyarországi Kapusztránói Szent Ferencről elnevezett rendtartományi rendi főnöke (provinciális) volt. Népének körében különösen nagy tiszteletet hozott neki az általa 1737. július 1-jén kiadott körlevele, melyben elrendelte, hogy rendtartományának minden ferences szerzetese, amikor horvát nyelven ír, ne a latint (abc-t), hanem a bosnyák-horvátot (azbukát) használják, hogy így megőrizzék rendtartományának horvát és szláv szellemiségét. Illyr (horvát) nyelvű imakönyvet írt. Meghalt 1754-ben.

(A szerző megjegyzése: K. L. korában a garai egyházközség a vasúttal együtt a bajai ferences rendi plébánia filiája volt.)

Csily Lukács (Luka Čilić). Baja környé-

kén született 1707-ben. Latin nyelvű írásai tették híressé. „Paeon festivum” nevű verseskötvényt Eszéken nyomtatták ki. Legismertebb műve a „Pravi put u nebo” (A helyes út az égbe), amelyet ugyancsak latin nyelven írt le, s amely nemcsak hogy hasznos olvasmányul szolgál, hanem egyenesen szükséges olvasmány is a ferences rendtagok, a templomjáró emberek s különösen a novíciusok előjárója számára, ahogy azt magából a műből ki lehet olvasni. Csily Lukács a szerzetesnövendékek tanítója (magister novaka), majd később az „Ezüst Bosznia” rendtartományi teológiájának tanára lett. Meghalt Baján 1771-ben, s itt is van eltemetve.

Pávity Imre (Emerik Pavic). Budán született 1716-ban. Keresztneve János volt. Elemi iskolai és középiskolai képzését szülővárosában kapta. Mint fiatal ferences szerzetes Kesztly Miklós (Nikola Kesic) tanítványa. Filozófiai tanát Bácsban védte meg. A fiatal pap Patacsy Gábor bácskalocsai érsek támogatta. Első miséjét a Jézusról elnevezett budai templomban 1739. febr. 8-án mutatta be. Sajátos fajtású enciklopédistaként tartják számon, mert sokoldalúan képzett ember volt, művészetekben és kultúráiban egyaránt. Felülmúlt az akkor élő kortársait, főleg írásában. Szolgált Eszéken és Baján (mint papp), de

A FELVÉTEL BAJÁN KÉSZÜLT

ugyanakkor tekintélyes szolgálatokat is tett ferences rendjének és rendtartományának. Két alkalommal is volt rendi ellenőr (generalni vizitator, generalni pohoditelj), majd dékán a budai főiskolákon. Horvát nyelvű verseskönyve Pesten 1768-ban jelent meg (Nado-danje glavnih dogadaja. Razgovoru ugodnom naroda slovinskoga nedavno na svitlosti dano-mu). Ugyanabban az évben egy gyógyvírá-gokról szóló könyve (Flos medicinae. Pestini, 1768) is. Horvát nyelvű imakönyve (Molitve-nu knjiga) Budán 1769-ben jelent meg. Páviy legismertebb műve latinul jelent meg: „Rama viridantis olivae in arcam militantis ecclesiae relatus.” Budae, 1766. E könyv ismerete nélkül lehetetlen tanulmányozni a Duna menti ferencesek történetét. Budán halt meg 1780-ban.

Milassin Miklós (Nikola Milasin). Csávoiy nevé bácska kis faluban született 1736-ban, szegény bunyevác családban. A keresztisgben a Bartul nevet kapta. Bonavenera atya, bajai ferences szerzetes felismerte a kis falusi gyermek tehetségét, és támogatta iskolázását. Milasin Bartul iskolai tanulmányait Baján, Kecskeméten, Szegeden végezte s Budán fejezte be a ferenceseknél. Felvétetett a ferences rendbe Radán (ma Románia) 1756-ban. (Radna volt az egykori Eziút Bosznia ferences rendtartomány legkeletibb őrsége, később a magyarországi Kapistránói Szent János tartományhoz tartozott.) Itt kapta meg rendi (szerzetesi) nevét: Nikola. Teológiát Budán tanult, s 1760-ban pappá szentelték, még mielőtt tanulmányait befejezte. Lelkipásztori működését Budán és környékén kezdte meg. Teológiai tanulmányainak befejezésével Firenzébe ment 1761-ben. Majd a Milánó melletti Lodban a ferencesek teológiai szeméinariumán a filozófia tanár lett. Ez a vidék akkor az Osztrák Császársághoz tartozott. 1767-ben M. M. katonai lelkész (tábori pap) lett egy császári katonai alakulatnál. Amikor ezt az egységet Bécsbe helyezték, követte őket, s itt II. József tábori főlelkészé nevezte ki (vojni naddóbfőlelkész). Hosszabb katonai lelkézi szolgálata után II. József császár 1790. január 19-én őt székesfehérvári püspökké nevezte ki. Időközben II. József meghalt, de utóda II. Lipót megerősítette őt méltóságában, s mikor a pápai belevégzés megjött, 1790. szeptember 8-án a budai ferences templomban püspökké szentelték, majd még ugyanezen év október 11-én elfoglalta a székesfehérvári püspöki széket. Püspökségének előrehaladása érdekében igen sokat tett, különösen sok gondot fordított a fiatal papságra, a papi utánpótlásra, s 1802-ben papi szeméinariumot és teológiát alapított Székesfehérváron. Mint ferences szerzetes különösen nagy gondot fordított a szegények ügyére is. Meghalt 1811. július 2-án.

Dr. Ránity István (dr. Stjepan Ranic). Pécsen 1739-ben született. Filozófiai tanulmányait Tmóvón, teológiát pedig Bécsben fejezte be. 1763-ban felvéteték a kalocsa-bácska érsekség katedrálisba. 1766. január 1-jével átveszi a bácsi plébániát a ferencesektől. A (dunaipataji) plébániát is vezette. 1773. október 1-jén átveszi a szabadkai plébániát a ferencesektől. 34 éves volt akkor. Mint egyházközszegi templom működött akkor a Szent Rókus kápolna, amelyet R. I. egy fából készített eldúrrel bővíttet ki. Gondoskodott a városi templomról is, amely ma katedrális-bazilika. Szabadkai plébános maradt 1778-ig. Különböleg szellemi tehetségekkel megáldott kiváló

2-2. MAI HANGULAT A KORZÓN

ember volt, és doktorátust is szerzett. 1793-tól haláláig (1799. márc. 20.) a bajai Szent Péter és Pál templom plébániáján működött. 1799-ben apát lett. Sír emléke a bajai középső (belvárosi) templomban található.

Pestályi Gergely (Grgo Pestályi). Vaskúton született, de a bajai ferences plébánián anyakönyvezték 1755-ben. Vukováron és Baján a ferencesek kolostorának előjárója (gvárdian) volt, majd a szlavóniai Pozsegán, Mohácsos és Baján teológiai tanár. Tanítványa – Grgur Cevapovic – állítja, hogy a filozófiai tudományok kiváló tudosa volt, aki különleges előadói készséggel is rendelkezett. Felhalálás is volt, mert Katiy Ignáccal (Ignjat Katic) egy (valószínűleg vitorlázó) repülőgépet szerkesztett, amely Baján 1784-ben fel szállt, nagyszámú sokaság szeme láttára. Személye különben mint jelentős horvát író ismeretes. Fő műve egy eposz (Dostojna plemenite Backe starih uspomena, sadnasnj ih drugih slovinske kervi delijah slava), melyet Kalocsán jelentetett meg 1790-ben. Ebben a Bécsből Budára visszaszállított magyar Szent Koronát kísérő bácska nemesi bandérium bunyevác, szerb és magyar testőreinek (és családjaiknak) állt emléket. Őt kiadást ért meg. Népi énekeket is írt. Budán 1797-ben adták ki Dáni király zsolnári c. művét. (Ehhez a művéhez jegyzeteket is készített, és belevette, hogy hogyan tudjuk magunkat megvédeni a ragályos pestistől!) Korának egyik legmögvebb ember volt. (Életének és műveinek új kutatója Zomo Veres – Veres Tamás – szerb-bániai születésű ferences rendi szerzetes, aki jelenleg a zágrábi kolostornak lakója, s akivel e sorok írója levelezésben áll.) Meghalt Baján, 1809-ben. Sírja talán a Kálvárián volt.

Pacséri Szucsij Pál Mátyás (Pavao Matija Susic Pacsirsi). Szabadkán 1767. január 11-én született. Abban az időben csak két katolikus templom volt Szabadkán, a ferencesek Szt. Mihályról elnevezett temploma és a város közepén a Szent Rókus kápolna (Mindkettő ma is áll!) Őt a ferenceseknél anyakönyvezték, mint nemes pacséri Szucsics Iván és Rozália felesége gyermekeit. A gimnázium alóbb osztaiyába Székesfehérváron járt,

filozófiát Pesten, teológiát Egerben, Pesten és Bécsben tanult, s mindenütt nagy szorgalmat tanúsított. 1790-ben szentelték fel. Első lelkésszi szolgálata a bácska Kerényben (ma Klaji-cevo) kezdődött, majd folytatódott Bécsmonostoron, Zomborban és Baján. Plébános volt Csátalján, majd Karavukóvón és Bukinban. 1803-tól Szabadkán plébános, és az ő idejében fejeződött be a Szt. Terézia templom (ma katedrális-bazilika) építése. Új plébániát is építtetett. 1816-tól Kalocsán főszatelnok-kanonok. 1828-tól székesfehérvári püspök, 1831-től pedig Djakovo püspöke. Őt halt meg 1834-ben.

Fermendzin Oszéb (Euzebije Fermen-dzin). A román bánái Vingán született 1845-ben, szegény bulgár parasztki gyermekeként. Keresztneve Márton (Martin) volt, s amikor a ferences rendbe lépett lett a neve Oszéb atya. Bécsben tanult, ott ismerkedett meg horvát diákokkal. Illokon a fiatal szerzetesnövendékek tanfolya lett. 1877-től 1879-ig a bajai ferences záróban a klerikusok tanfolya, majd e kolostor előjárója (gvárdian) lett 1880-ban. Antunovity Iván kalocsa érsek támogatásával adja ki Bécsben 1882-ben a Duna és Tisza menti sokakról és bunyeváncokról értekezés. A római ferences rendi generális döntése alapján legfőbb tanácsadója lett rendjének (generalni definitor i glavni savjetnik). Mint ilyen, ellenőrző látogatásokat (visitacio) a boszniai, hercegovinai, magyarországi, itáliai, galíciai, dalmáciai, albániai, palestinai és egyiptomi ferences rendi kolostorokban, hogy rendtestvéreinek segítsen a különböző egyházi problémák megoldásában. F. Ő. ismert történetés volt, aki sok adatot gyűjtött össze, és mérta a boszniai-horvátországi-bulgáriai ferencesek történetét. 1897. június 25-én hunyt el a szlavóniai Nasicán. Halálának 90 éves évfordulójára alkalmával (1987-ben) tudományos munkájának elismerésül a Jugoszláv Tudományos és Művészeti Akadémia tagjai közé választotta Zágrábban.

(A szerzetes atyák és kolostorokban tanult papok képei a Hrvatski Kalendar 1991. és 1992. évi kalendáriumaiból valók.)

Dr. Lovas György

PR

PROVIDENCIA

OSZTRÁK MAGYAR BIZTOSÍTÓ RT.

BAJAI KIRENDELTSÉGE

Ságvári tér 2. Tel.: 79/25-740

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

A Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat az „Alkoss...” elnevezésű közérdekű kötelezettségvállalás céljának megvalósítása érdekében pályázatot hirdet

gépész műszaki tanulmányokat folytató végzős fiatalok igényes diplomamunka készítésére való ösztönzésére.

A pályázaton részt vehetnek azok a Bács-Kiskun megyei származású fiatalok, akik Magyarországon a felhívás mellékletében felsorolt műszaki felsőoktatási intézmény nappali tagozatos végzős hallgatói-ként:

- diplomamunkájukat (szakdolgozatukat) az 1991/1992-es tanévben védik meg;
- arra jó rendű, vagy ennél jobb minősítést kaptak;
- a témához kapcsolódó szakirodalom alapos feldolgozásáról és önálló értékeléséről tenek tanúbizonyságot, és

- diplomamunkájuk pályázatként történő benyújtásához ajánlást - lentebb ismertetve - kaptak. (Bács-Kiskun megyei származásúnak az tekinthető, aki egyetemi vagy főiskolai tanulmányai megkezdéséig megyei állandó lakos volt, vagy megyei középiskolai oktatási intézményből tanult tovább.)

A pályázattal támogatást elnyerő hallgató(k) - maximum két fő - díjazására a közérdekű kötelezettségvállalás tőkéjének 1992. december 31-ig képződött kamata - 30 000 Ft körüli összeg - használható fel.

A díjazás céljára szolgáló kamatösszeg 60%-a az egyetemi diploma, 40%-a a főiskolai szakdolgozat készítőjének adható. Ettől az aránytól a pályamunka minősége alapján el lehet térni.

Több jelölt esetén az(ek) részesül(nek) díjazásban, aki(k):

- a legjobb eredményt érte(ék) el,
- azonosan jó eredmények esetén pedig az alábbi sorrend szerinti szaktéma feldolgozása a mérvadó: 1. hegesztés, 2. hőkezelés, 3. gyártástechnológia.

A pályázat és benyújtása:

A pályázati felhívásban megjelölt feltételeknek megfelelő diplomamunkáit az illetékes felsőoktatási intézmény a hallgató kérelme alapján a rendes védelem kívül pályázatként is értékel, és amennyiben azt arra érdemesnek tartja, úgy ajánlja annak pályázatként történő benyújtását.

A pályázónak a diplomamunka egy másolatpéldányát az ajánlással, valamint lakcíkjének és Bács-Kiskun megyei származásának igazolásával együtt legkésőbb 1992. szeptember 5-ig kell benyújtania a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzati Hivatalhoz. (6001 Kecskemét, Május 1. tér 3.)

A pályázatok elbírálása:

Erre a célra a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzati Hivatal képviselője a Gépipari Tudományos Egyesület Bács-Kiskun Megyei Szervezete vezetőségével együtt bíráló bizottságot hoz létre.

A díj átadására 1993 januárjában kerül sor.

Ha az adott évben a felajánlott feltételeknek megfelelő hallgatót nem találnak, a fel nem használt összeget a betétszázeget növeli.

BAJAI HONPOLGÁR

Független Város- és környezetvédő lap
Megjelenik minden hónap első napján

Felelős szerkesztő:
GYULAVÁRI JÓZSEF

A szerkesztőbizottság elnöke:
Bánáti Tibor

A szerkesztőbizottság tagjai:
Dr. Dániel József, Kalocsa Béla,
Dr. Lovas György, Nemes Gábor,
Dr. Richnovszky Andor,
Dr. Solymos Ede, Schmidt Antal

Kiadja a Bajai Honpolgár
Alapítvány

Postacím: 6500 Baja,
Oltványi Imre u. 14.

Nyomdai munkák:
Compu-Typo Kft.

LAPALAPÍTÓ:
ÚJVÁROSI ÁMK